

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin ÇELİK

TÜRKİYE’DE PİRİNÇ ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE PAZARLAMASI

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ADANA-2019

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE PİRİNÇ ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE
PAZARLAMASI**

Hüseyin ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu Tez / / 2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oybirliği ile
Kabul Edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Faruk EMEKSİZ

DANIŞMAN

.....
Dr. Öğr. Üyesi Arzu SEÇER

ÜYE

.....
Dr. Öğr. Üyesi İsmail UKAV

ÜYE

Bu tez Enstitümüz Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında hazırlanmıştır.

Kod No :

**Prof. Dr. Mustafa GÖK
Enstitü Müdürü**

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve
fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri
Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE PİRİNÇ ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE PAZARLAMASI

Hüseyin ÇELİK

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Danışman : Prof. Dr. Ö. Faruk EMEKSİZ
Yıl : 2019 Sayfa : 73
Jüri : Prof. Dr. Ö. Faruk EMEKSİZ
: Dr. Öğr. Üyesi Arzu SEÇER
: Dr. Öğr. Üyesi İsmail UKAV

Bu çalışmada Türkiye çeltik ve pirinç piyasası, üretimi, dış ticareti, talebi, fiyatları, pazarlama yapısı ve uygulanan politikalar değerlendirilmiştir. Türkiye’de çeltik ve pirinç üretimi son yıllarda artmaktadır. 1990 yılında 230 bin ton çeltikten 138 bin ton pirinç üretilirken 2017 yılına gelindiğinde 900 bin ton çeltikten 540 bin ton pirinç elde edilmiştir. Bununla birlikte, aynı yıllar arasında ekim alanı ve verim artmıştır. Çeltik tarımına yönelik yapılan devlet destekleriyle birlikte üretim artarken buna paralel olarak tüketimde artmıştır. 2008 yılında 557 bin ton olan yurtiçi tüketim 2017 yılında 750 bin ton’a yükselmiştir. Türkiye’de çeltik ve pirinç üretimi artan yurtiçi tüketimi karşılayamamakta ve ihtiyaç duyulan miktar yurtdışından alınmaktadır. Yani Türkiye çeltik ve pirinçte dışa bağımlı ülke konumunda bulunmaktadır. Bu durumun en önemli nedenleri ise, yüksek girdi fiyatları ve maliyetlerdir. Diğer yandan, pirinç üretimindeki en önemli sorun sulama suyu yetersizliğidir. Türkiye, çeltik-pirinç piyasasındaki sorunların daha etkin yöntemlerle çözülmesi ile birlikte gelecekte kendine yetebilen bir ülke konumuna gelebilir. Bu çalışmada, Türkiye çeltik-pirinç piyasasını değerlendirmek için SWOT analizi uygulanmıştır. Ayrıca, piyasanın mevcut sorunlarına yönelik çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeltik, Pirinç, Üretim, Tüketim, Dış Ticaret, Talep, Fiyatlar, Pazarlama.

ABSTRACT

MSc THESIS

RICE PRODUCTION, CONSUMPTION AND MARKETING IN TURKEY

Hüseyin ÇELİK

**CUKUROVA UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMICS**

Supervisor : Prof. Dr. Faruk EMEKSİZ
Year : 2019, Pages : 73
Jury : Prof. Dr. Faruk EMEKSİZ
: Asst. Prof. Dr. Arzu SEÇER
: Asst. Prof. Dr. İsmail UKAV

In this study, Turkey rice and rice market, production, foreign trade, demand, prices, marketing structure and policies are evaluated. Paddy and rice production in Turkey has been increasing in recent years. In 1990, 138 thousand tons of rice was produced from 230 thousand tons of rice and in 2017, 540 thousand tons of rice was obtained from 900 thousand tons of rice. However, the cultivation area and yield increased during the same years. While the production increased with the support of the state for paddy farming, consumption increased in parallel with this. Domestic consumption, which was 557 thousand tons in 2008, increased to 750 thousand tons in 2017. paddy and rice production can not meet the growing needs of domestic consumption in Turkey and needed amounts are taken from abroad. In other words, Turkey is a dependent country on paddy and rice. The most important reasons for this situation are high input prices and costs. On the other hand, the most important problem in rice production is the lack of irrigation water. Turkey, with more efficient methods to solve the problems in the paddy-rice market can come to a country that can be self-sufficient in the future. Also in this study, SWOT analysis was performed to evaluate Turkey's paddy-rice market. In addition, solutions were offered for the current problems of the market.

Key Words: Paddy, Rice, Production, Consumption, Foreign Trade, Demand, Prices, Marketing.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Çeltik en eski kültür bitkilerindendir. Gen merkezinin Güneydoğu Asya'da Hindistan ve Çin olduğu tahmin edilmektedir. İnsanlar için besin kaynağı olarak tahıllar içinde buğdaydan sonra gelen en önemli üründür. Pirinç, *Oryza sativa* L. türüne giren kültür bitkilerinin tanesi olan çeltiğin, tekniğine uygun olarak kavuzları soyulduktan sonra, çeşitli işlemler uygulanarak embriyo ve kabuk ile aleuron tabakasının kısmen veya tamamen alınması suretiyle elde edilen tane üründür. Pirinç, dünya nüfusunun üçte ikisinin tükettiği vazgeçilmez bir gıda maddesidir. Sodyum ve yağ içermeyen pirinç, böbreklerinden, kalp yetersizliğinden ve ödemden rahatsızlık duyanlar için eşsiz bir gıdadır. Pirincin içerdiği karbonhidratlar vücudun enerji kaynağı olduğundan insan beslenmesinde büyük önemi vardır (Çelik ve ark, 2018).

Dünya çeltik üretimi 2016 yılında 741 milyon ton olarak gerçekleşirken en çok çeltik üretimi Asya kıtasında yapılmaktadır. Önemli üreticilerin başında ise Çin gelmektedir. 2016'da Çin 211 milyon ton üretim gerçekleştirmiştir. Çin'i sırasıyla Hindistan (159 milyon ton), Endonezya (77 milyon ton), Bangladeş (53 milyon), Viet Nam (43 milyon ton) izlemektedir (Çizelge 4.1, Çizelge 4.2, Şekil 4.2).

Türkiye'de pirinç üretimi 1990-2017 yılları arasında yaklaşık 5 kat artarak 138 bin tondan 540 bin tona yükselmiştir. En çok pirinç üretimi Marmara (%70) ve Karadeniz Bölgesinde (%27) yapılmaktadır. 2017 yılında Edirne'de 398 bin ton çeltik üretilirken Samsun'da 133 bin ton ve Balıkesir'de 114 bin ton üretim yapılmıştır (Ek Çizelge 4, Ek Çizelge 5, Şekil 4.6).

Bu çalışmada, Türkiye'de çeltik ve ondan elde edilen temel besin maddesi olan pirincin üretimi, tüketimi, dış ticareti, fiyatı, pazarlaması ve uygulanan politikalar incelenmiştir. Çeltik-pirinç üretiminde ve pazarlamasındaki güçlü ve zayıf yönler ile piyasadaki fırsat ve tehditlerin belirlenmesi, üretimde ve pazarlama

organizasyonundaki sorunların tespit edilerek, sektörün geliştirilmesi ve üretimde süreklilik sağlanması yönünde araştırmalar yapılmıştır.

Türkiye’de son yıllarda artan çeltik ve pirinç üretimiyle birlikte tüketimde artmaktadır. Toplam tüketim miktarı 2008-2017 yılları arasında yaklaşık 1,5 kat artmıştır ve 557 bin tondan 750 bin tona yükselmiştir. Ancak, yurtiçi üretim bu tüketim miktarını karşılayamamaktadır ve ihtiyaç olan miktar ithal edilmektedir. Türkiye’nin 2017 yılındaki toplam çeltik-pirinç ithalatı 248 bin ton iken toplam ihracatı 49.000 tondur. Diğer yandan Türkiye’nin 2017’de ithal ettiği çeltiğin %50’si ABD’den yapılmıştır. ABD’yi sırasıyla Rusya (%30) ve Bulgaristan (%9) takip etmiştir (Çizelge 4.12, Çizelge 4.7, Çizelge 4.8, Şekil 4.9).

Türkiye’de Baldo çeşidi çeltik fiyatı 2.000 TL/Ton, pirinç fiyatı 4.000 TL/Ton iken Osmancık çeşidi çeltiğin fiyatı 1.600 TL/Ton iken pirincin fiyatı 3.000 TL/Tondur. Yurtdışı fiyatların yurtiçi fiyatlara göre düşük oluşu ve yüksek maliyetler ithalatı cazip hale getirmektedir. Bu durum dış ticaret açığının artmasına neden olmaktadır (Çizelge 4.10, Şekil 4.13).

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimi boyunca tez çalışmamın düzenlenmesi, gerçekleştirilmesi ve değerlendirilmesinde katkılarıyla yönlendiren, bilgi ve deneyimleri ile destekleyen, çok kıymetli danışman hocam sayın Prof. Dr. Ö. Faruk EMEKSİZ'e teşekkürlerimi sunarım.

Jüri üyesi olarak tez değerlendirmesi yapan ve çalışmamın son haline gelmesinde katkılarda bulunan değerli hocalarım, sayın Dr. Öğr. Üyesi Arzu SEÇER'e ve sayın Dr. Öğr. Üyesi İsmail UKAV'a da ayrıca teşekkür ederim.

Yardımlarını ve güler yüzlerini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Müge KANTAR DAVRAN'a, Araştırma Görevlileri, Tuğçe KAYA'ya, Burak ÖZTORNACI'ya, Seyit HAYRAN'a ve Burhan ÖZALP'e, Bölüm sekreteri Nazife E. KARADAŞ'a ve Neriman BOZLAK'a çok teşekkür ederim.

Daima yanımda yer alarak, maddi ve manevi destek sağlayan annem Hamiyet ÇELİK, babam İbrahim Halil ÇELİK, ablam Selcen ÇELİK ve abim Ahmet Çelik'e sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

SAYFA

VI

4.2.5.1.(2). Çeltik-Pirinç Piyasasında Çeltik İşleme Fabrikalarının Rolü	44
4.2.5.1.(3). Çeltik-Pirinç Piyasasında Pirinç Değirmencileri Derneğinin Rolü.....	45
4.2.5.1.(4). Çeltik-Pirinç Piyasasında Aracıların Rolü.....	45
4.2.5.1.(5). Çeltik-Pirinç Piyasasında Toptancı ve Perakendecilerin Rolü	46
4.3. Türkiye’de Çeltik-Pirinç Tarımına Yönelik Uygulanan Politikalar.....	47
4.3.1. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarafından Yapılan Destekleme Ödemeleri.....	48
4.3.2. TMO’nun Çeltik Müdahale Alım Politikası	50
4.3.3. Gümrük Vergisi Tarifeleri ve Tarife Kontenjan Uygulaması	53
4.4. Türkiye Çeltik ve Pirinç Sektörünün SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi	54
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	59
KAYNAKLAR	61
ÖZGEÇMİŞ	65
EKLER.....	66

ÇİZELGELER DİZİNİ**SAYFA**

Çizelge 4.1. Dünya Çeltik Ekim Alanı, Verimi ve Üretimi (1990-2016)	11
Çizelge 4.2. Ülkelere Göre Çeltik Üretimi (2016).....	14
Çizelge 4.3. Dünya Toplam Pirinç Tüketim Miktarı (1990-2017)	15
Çizelge 4.4. Dünya’da Bölgelere Göre Kişi Başı Pirinç Tüketimi (1990- 2013, Kg)	16
Çizelge 4.5. Dünya Pirinç İhracat ve İthalatı (1990-2016)	17
Çizelge 4.6. Dünya Pirinç Fiyatları (1990-2017).....	20
Çizelge 4.7. Türkiye’nin Çeltik ve Pirinç İthalatı (2002-2017)	28
Çizelge 4.8. Türkiye’nin Çeltik ve Pirinç İhracatı (2002-2017)	30
Çizelge 4.9. Türkiye’nin Pirinç Dış Ticaret Dengesi (2002-2017)	32
Çizelge 4.10. Baldo ve Osmancık Çeşidi Çeltik-Pirinç Ortalama Piyasa Fiyatları (TL/Ton).....	35
Çizelge 4.11. TMO Çeltik Alım Fiyatları (TL/Ton).....	36
Çizelge 4.12. Türkiye’de Pirinç Arz ve Kullanımı (2008-2017)	40
Çizelge 4.13. Fabrikaların Çeltik/Pirinç Alış ve Satışı Yaptığı Kanallar.....	45
Çizelge 4.14. 1997-2001 Çeltik Üretimini Geliştirme Projesi Bilgileri (Milyar TL).....	48
Çizelge 4.15. Çeltik Destek Ödemeleri (2014-2018).....	49
Çizelge 4.16. Organik Tarım Destekleri	49
Çizelge 4.17. TMO Çeltik Alımları	51
Çizelge 4.18. TMO Çeltik ve Pirinç Stok Miktarı (Bin Ton)	52
Çizelge 4.19. TMO Çeltik Emanet Alım Miktarları*	553
Çizelge 4.20. Tarife Kontenjanına Tabii Olan Ürünler ve Uygulanacak Gümrük Vergisi Oranları	54

ŞEKİLLER DİZİNİ

SAYFA

Şekil 4.1.	Dünya Çeltik Ekim Alanı, Verim ve Üretimi (1990-2016).....	13
Şekil 4.2.	Kıtalara Göre Çeltik Üretim Oranı (%)	14
Şekil 4.3.	Dünya Pirinç İhracatında Önemli Ülkeler	19
Şekil 4.4.	Dünya Pirinç İthalatında Önemli Ülkeler	20
Şekil 4.5.	Yıllar İtibariyle Dünya Pirinç Fiyatları (TL/Kg).....	22
Şekil 4.6.	Türkiye Çeltik ve Pirinç Ekim Alanı, Verimi ve Üretimindeki Gelişmeler	24
Şekil 4.7.	Türkiye’de Pirinç Üretiminin Bölgesel Dağılımı (2017, %)	25
Şekil 4.8.	Türkiye’nin Çeltik Ekim Haritası	26
Şekil 4.9.	Türkiye’nin Pirinç Üretim Haritası	27
Şekil 4.10.	Türkiye Çeltik İthalatındaki Önemli Ülkeler (2017, %).....	30
Şekil 4.11.	Türkiye Pirinç İhracatındaki Önemli Ülkeler (2017, %).....	32
Şekil 4.12.	Türkiye Pirinç Üretim, Tüketim ve İthalatındaki Gelişmeler (Ton).....	34
Şekil 4.13.	Yıllar İtibariyle Türkiye Çeltik ve Pirinç Reel Fiyatları (TL/kg).....	38
Şekil 4.14.	Yurt İçi ve Yurt Dışı Pirinç Fiyatlarının Aylar Bazında Karşılaştırılması.....	39
Şekil 4.15.	Türkiye’de Çeltik ve Pirincin Pazarlama Aşamaları	42

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Da	: Dekar
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
FAOSTAT	: Gıda ve Tarım Örgütü İstatistik Veritabanı (FAO Statistical Databases)
FOB	: Güvertede Teslim (Free on Board)
Ha	: Hektar
IRRI	: Uluslararası Pirinç Araştırma Enstitüsü (International Rice Research Institute)
Kg	: Kilogram
PDD	: Pirinç Değirmenciler Derneği
SWOT	: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler (Strenghts, Weakness, Opportunities, Threats)
TEPGE	: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TTSM	: Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkez Müdürlüğü
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UHK	: Ulusal Hububat Konseyi
USDA	: Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (United States Department of Agriculture)
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi

1. GİRİŞ

Çeltik, M.Ö. 3000’li yıllarda Güney Hindistan’dan Çin’e, M.Ö. 1000’li yıllarda Java’ya doğru yayılmıştır, Büyük İskender’in Asya Seferleri sonunda M.Ö. 300 yıllarında da Avrupa’ya taşınmıştır (Gaytancıoğlu, 1997). Araplar tarafından önce Kuzey Afrika’ya, ardından İspanya’ya ve daha sonra’da Fransa’nın güneyine yayılmıştır. Amerika’ya ise ilk olarak İngilizler ve Hollandalılarca taşınmış olup, 1647’de Virginia’da tarımı yapılmıştır. Türkiye’de ise 500 yıllık bir geçmişe sahip olan çeltik bitkisinin Mısır üzerinden ülkeye giriş yaptığı düşünülmektedir (Eraslan ve Gümüş, 2012).

Çeltik tahıllar içerisinde önemli bir yere sahip sıcak iklim bitkisidir. Dünyada ekim alanı yönünden buğdaydan, üretimde ise mısırdan sonra gelmekte olup, dünya nüfusunun yarısından fazlasının temel besinidir (Sezer ve Mut, 2004). Çeltik ekimi, dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca hane için önemli bir faaliyet ve gelir kaynağıdır. Pirince, döviz kazancı ve vergi geliri kaynağı olarak bağımlı olan bazı ülkeler Asya ve Afrika’dadır. Pirinç, Antartika dışında dünyanın her yerinde yetiştirilir ve hasat edilir. Dünya genelinde yılda 661 milyon tondan fazla pirinç mahsulü üretilmektedir. Pirinç üretimi coğrafi olarak Batı ve Doğu Asya’da yoğunlaşmaktadır. En büyük pirinç üreticisi Asya ülkeleri (Çin, Hindistan, Viet Nam, Endonezya ve Bangladeş) olup, dünya üretim ve tüketiminin % 92’sini oluşturmaktadır (Mahmood, 2016).

Çeltik bitkisi, buğdaygiller familyasından olup botanik dilindeki ismi *Oryza sativa* ve *Oryza glaberrima* sleuddür. Dünya’da 25 kadar çeşidi olmasına rağmen en fazla bu iki türün tarımı yapılmaktadır. Coğrafi anlamda ise pirinç bitkisi, dağ pirinci ve ova pirinci şeklinde tanımlanmaktadır. Dağ pirinci daha çok doğal olarak yağışlarla yetişirken, ova pirinci de sulamalı tarım şeklinde yetiştirilmektedir (TMO, 2016).

Çeltik, sıcaklık isteği fazla olan bir bitkidir. Yetiştirme devresi boyunca ortalama sıcaklıkların 20–25 °C arasında olduğu yerlerde yetişmesi bitki için

idealdir. Yetiştirme süresi de 90–180 gün (3–4 ay) arasında değişmektedir. Buna ek olarak çeltik, su içinde çimlenebilen ve suda erimiş oksijenden kökleri aracılığıyla yararlanabilen tek tahıl cinsidir. Ekiminden hasat dönemine kadar su içinde yetiştir. Çünkü suda erimiş oksijen ile yapraklarda fotosentez sırasında açığa çıkıp köklere ulaşan oksijenden yararlanmaktadır. Sulama suyu sıcaklığı gelişimin her döneminde 12 °C'nin altına düşmemeli ve 30 °C'yi geçmemelidir. İdeal sulama suyu sıcaklığı 25–30 °C arasındadır (TMO, 2016).

Toprak isteği bakımından seçici bir bitki değildir. Suyu tutabilen hemen her cins toprakta yetişebilir. pH'ı 3-8 arası olan tüm topraklarda iyi bir gelişim gösterir. Salkımların % 80'nin saman rengini aldığı, alt kısımdaki tanelerin sert mum dönemine ulaştığı zaman çeltik hasat edilir. Bu dönemde tanelerin rutubet oranı % 22-24 arasındadır. Çeltik bitkisi dünya nüfusunun yarısından fazlasının temel gıdası olmasından dolayı çok önemlidir. Özellikle Uzak Doğu ve Güney Asya ülkelerinde insan gıdası olarak son derece önemli olan ve bazı ülkelerde kişi başına tüketimi 200 kilograma kadar çıkan pirinç, dünyada buğdaydan sonra en fazla tüketilen üründür (TMO, 2016).

Çeltik ekimi dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de izne bağlı olarak 3039 sayılı Çeltik Ekimi Kanunu çerçevesinde yapılmaktadır. Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkez Müdürlüğü'nün (TTSM) 2015 yılı verilerine göre ülkemizde; 41 adet tescilli, 4 adet üretim izinli olmak üzere toplam 45 adet çeltik çeşidi mevcuttur. Bu çeşitlerden ağırlıklı olarak 10-15 tanesi üretimde kullanılmaktadır. Önceki yıllarda ekimi yapılan çeltiklerin tamamına yakını yerli çeşitlerden oluşurken son birkaç yılda verimi daha yüksek olan ithal çeşitlerin ekim alanlarının arttığı görülmektedir. Buna göre üretimde yer alan çeltik çeşitlerinin yaklaşık %95'i Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı araştırma enstitülerinin çeşitlerinden, %5'i ise özel firmaların tescil ettirdiği veya üretim izni aldığı çeşitlerden oluşmaktadır. Üretimde en çok kullanılan çeşit ise Osmancık'tır. Çeltik ekim alanlarının yaklaşık %70'inde bu çeşit yetiştirilmektedir (TMO, 2016).

Dünya pirinç üretimi 2015/16 çeltik sezonunda yaklaşık 473 milyon tondur. Aynı sezonda dünyada tüketim 508 milyon ton, ihracat 40 milyon ton, ithalat ise 38 milyon ton olmuştur. Üretim, tüketim ve ticaret bakımından 2014/15 çeltik sezonuna göre düşüş yaşanmıştır. 2014/15 çeltik sezonunda sürekli düşüş eğilimi gösteren fiyatlar, 2015/16 sezonunda da bu eğilimi sürdürmüştür. 2015/16 küresel stok/kullanım oranı %26'dır. Küresel pirinç üretiminde 2015/16 sezonunda Çin 145,8 milyon ton ile lider ülke konumundadır. Hindistan, her ne kadar düzensiz ve yetersiz yağışların etkisinde kalmış olsa da 104,4 milyon ton üretim ile dünyada ikinciliğini korumaktadır. Hindistan'ı 36,2 milyon ton ile Endonezya, 34,5 milyon ton ile Bangladeş ve 27,6 milyon ton ile Vietnam izlemiştir. Başlıca ithalatçı ülkelerden biri olan Tayland'da ise üretim bir önceki sezonun gerisinde kalarak 27,6 milyon ton olmuştur. Küresel pirinç tüketimi 2015/16 sezonunda bir önceki sezona kıyasla % 1,2 oranında azalmıştır. Pirinç tüketiminde görülen düşüşün sebepleri arasında bir önceki sezonda olduğu gibi, değişen tüketici alışkanlıklarının, devlet rezervlerindeki kalite tutarsızlıklarının ve artan fiyatların etkisi yer almaktadır. Pek çok ülkede hükümetler tüketici için uygun fiyatlı pirinç sağlamak için destekleyici programlar uygulamışlardır (TEPGE, 2017/18).

Türkiye'de 2015/16 sezonunda çeltik üretimi 115,9 bin hektar alanda gerçekleşmiş ve bu alanda üretilen 920 bin ton çeltikten %60 randımanla 552 bin ton pirinç elde edilmiştir. 2014 yılı Ekim ayı sonrası yağın kar ve yağmur ile iklim koşullarının üretim sezonu boyunca çeltik üretimine uygun oluşunun, çeltik verimini olumlu etkilediği ve bu durumun 2015/16 sezonunda Türkiye çeltik üretiminde meydana gelen artışın başlıca sebebi olduğu düşünülmektedir. Çeltik verimi, uygun iklimsel koşulların etkisiyle bir önceki sezona göre artış göstererek 794 kg/da olmuştur. Marmara Bölgesi 2015/16 sezonunda Türkiye çeltik üretiminin %72'sini karşılamıştır. Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü ise üretimin %25'ine sahiptir ve bu iki bölge Türkiye çeltik üretiminin %95'ini karşılamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; 2015/16 çeltik sezonunda Türkiye pirinç tüketimi 750 bin tondur. Kişi başına pirinç tüketimi ise

2015/16'da 2014/15 sezonuna göre artış göstererek 9,5 kg olmuştur. TÜİK verilerine göre çeltik üretici fiyatı, 2016/17 sezon başlangıcı olan 2016 Eylül ayında 1,63 TL/kg olmuştur (TEPGE, 2017/18).

Türkiye, pirinç üretimi için iklimsel anlamda oldukça uygundur. Üretim son yıllarda artış göstermekle birlikte kişi başı tüketimde de artış söz konusudur. Artan talebi karşılamak için ihtiyaç duyulan pirinç yurtdışından ithal edilmektedir ve her geçen gün dış ticaret açığı artmaktadır. Yani özetle, pirinçte net ithalatçı ülke konumundayız. Bu durum çalışmanın önemini teşkil etmektedir ve böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda;

- Türkiye pirinç üretimini, verimini, tüketimini ve dış ticaretini inceleme,
- Türkiye'de pirinç fiyatlarının gelişimini ortaya koymak ve inceleme,
- Türkiye'de pirince yönelik politikaları ortaya koymak ve inceleme,
- Türkiye pirinç pazarlama organizasyonunu inceleme,
- Türkiye'de pirinç piyasasının güçlü ve zayıf yönleri ile, bu piyasa için sektördeki fırsat ve tehditleri ortaya koymak,
- Son olarak bütün bu incelemeler ışığında Türkiye pirinç piyasasının mevcut ve gelecekteki durumu ile ilgili sorunlarına ve pirinç politikasına yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Şapaloğlu (2015) tarafından yapılan, ‘‘Pirinç Üretim-Tüketim Zincirinde Pazarlama Kanallarının Yapısı ve Pirinç Pazarlama Marjları: Edirne İli Örneği’’ başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, pirincin soframıza gelinceye kadar hangi üretim, işleme ve pazarlama kanallarından geçtiği ve bu kanalların her birinin son tüketici fiyatlarına katkıları ortaya konulmuştur. Türkiye’de üretilen pirincin tohumdan tarlaya, tarladan işlemeye, işlemeden pazarlamaya, nihai olarak sofralarımıza kadar uzanan ekonomik yolculuğunun fiyat-maliyet-kar bazında takibi yapılarak Edirne İli örneğiyle ortaya konulmuştur. Çalışmada, Edirne’de üretilen pirincin pazarlamasında 7 tane pazarlama kanalı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bunlar; Üreticiler, Aracılar, TMO, Çeltik İşleme Fabrikaları, Toptancılar– Paketçiler ve Perakendecilerdir.

Sezer ve Mut (2004) tarafından yapılan, ‘‘Samsun İlinde Çeltik Tarımının Durumu ve Üretimi Artırmak İçin Öneriler’’ başlıklı makalesinde, Samsun ilinin çeltik üretim potansiyeli, su kaynakları ve iklim açısından elverişli olduğunu belirlemişlerdir. Makalede, çeltik ekim alanlarının ve üretiminin %40’ının Karadeniz Bölgesinden karşılandığı ve Samsun ilinin 2002 yılındaki çeltik üretiminde %11.3’lük paya sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çeltik üretiminde en önemli sorunların, girdi fiyatlarının yüksekliği ve yetersiz girdi kullanımı olduğu sonucuna varmışlardır.

Gümüş (2007) tarafından yapılan, ‘‘Türkiye’deki Pirinç Piyasasının İşleyişi ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma’’ başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Türkiye’de pirinçte uygulanan mevcut tarım politikaları incelenerek yorumlanmıştır. Yapılan saha çalışmalarından elde edilen bulgulara göre Türkiye’nin sahip olduğu yaklaşık 3 milyon tonluk çeltik işleme kapasitesini dikkate alarak üretimini yeniden gözden geçirmesi gerektiği ve daha akılcı, tutarlı politikalarla pirinç ihtiyacını yurtiçinden sağlayabileceği sonucuna varmıştır.

Gaytancıoğlu (1997) tarafından yapılan, “Türkiye’de Çeltikte Uygulanan Üretim, Fiyat ve Pazar Politikalarının Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tez çalışmasında, Türkiye’de çeltikte uygulanan mevcut tarım politikaları incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmada, Türkiye’de en çok Baldo (%38.5) ve Rocca (% 32.3) çeşidi çeltik tohumu kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Mahmood (2016) tarafından yapılan, “Irak-Akre Bölgesinde Pirinç Üreten İşletmelerin Ekonomik Analizi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Kuzey Irak bölgesinde bulunan Akre bölgesinde pirinç üreten çiftçilerin sosyo-demografik özelliklerinin ve verime etki eden ekonomik faktörleri belirlemiş, yerel pirinç bitkisel üretim fonksiyonunu ve buna ek olarak girdi kullanımının etkilerini analiz ve tahmin etmiştir. Çalışmada, 169 pirinç üreticisiyle yapılan anket sonucunda katılımcılardan 105’inin okuma ve yazma bilmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer yandan, politik müdahalelerle yerel üreticilerin korunmasını sağlamak ve üretimi artırmak amacıyla bölgede bulunan pirinç üreticilerine kredi imkânlarının verilmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

Muthayya ve ark (2014) tarafından yapılan , “An Overview Of Global Rice Production, Supply, Trade And Consumption” konulu makalelerinde, pirincin dünyadaki üretim, tüketim, arz, ticareti ortaya konulmuş ve temel gıda maddesi olarak önemine değinmişlerdir. Çalışmada, Çin ve Hindistan’ın dünya pirinç tüketiminin %50’sini oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Ito ve ark (2017) , “ Market Efficiency and Price Stabilization Policy in Interwar Osaka-Dojima Rice Exchange” konulu makalelerinde, Japon hükümetinin, zamanla değişen AR modelini kullanarak, 1910’ların sonlarından 1939’a kadar, savaş döneminde Osaka’daki pirincin gelecekteki değişime nasıl ve ne ölçüde müdahale ettiğini araştırmışlardır. Çalışmada, Mart 1913’ten Kasım 1919’a kadar Japon hükümetinin, pirinç borsalarını ithal pirinç teslimini kabul etmeye zorlandığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Chen ve Saghaian (2016) tarafından yapılan, ‘‘ Market Integration and Price Transmission in the World Rice Export Markets’’ başlıklı makalelerinde, dünya pirinç ihracat pazarlarında piyasa entegrasyonu ve asimetrik fiyat iletimi incelemişlerdir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, pirinç ihracatı şu 6 ülkede yoğunlaşmaktadır: Tayland, Vietnam, ABD, Hindistan, Pakistan ve Çin. Ayrıca, bu ülkelerin 2000'den beri toplam pirinç ihracatının % 80'inden fazlasına katkıda bulundukları bulgusuna ulaşmışlardır.

Durevall ve Weide (2017), ‘‘ Importing High Food Prices by Exporting: Rice Prices in Lao PDR’’ başlıklı makalelerinde, fiyat, hasat ve ihracat verilerini kullanarak, Laos PDR'deki pirinç fiyatlarının ticaret ortakları olan Tayland ve Viet Nam'daki fiyatlarla nasıl ilişkili olduğunu analiz etmişlerdir. Çalışmada, negatif hasat şoklarının yerel arz düşük olduğu için kıtlığa yol açtığı, pozitif şokların ise pirinç ülkeyi ihracat yoluyla terk ettiği için yine kıtlığa yol açtığı bulgularına erişmişlerdir.

Ayinde ve ark (2016) tarafından yapılan, ‘‘ Drivers Of Rice Price Variation In Nigeria: A Two-Stage Iterative Ridge Regression Approach’’ başlıklı çalışmada, Nijerya’ da 42 yıllık dönemdeki pirincin fiyat değişimini etkileyen faktörler incelenmiş ve çeşitli tavsiyelerde bulunmuşlardır. Çalışmada, pirinç fiyatının 1970'den 1971'e kadar arttığı, bu noktadan 1972'ye kadar nispeten istikrarlı olduğu ve 1993 yılında ise en yüksek seviyeye ulaştığı bulgusuna erişmişlerdir.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Materyal

Türkiye pirinç piyasasının incelenmesi amacıyla kullanılan ikincil veriler, bu verileri sağlayan kuruluşların veri tabanlarından ve bu kuruluşların yayınladığı yazılı kaynaklardan elde edilmiştir. Bunlara ek olarak, ulusal ve uluslararası kuruluşlar (TÜİK, TMO, PDD, FAO, USDA, IRRI vs.) tarafından internet ortamında yayımlanmış raporlardan, belgelerden ve bilgilerden yararlanılmıştır.

3.2. Metod

Çalışmada Türkiye pirinç piyasasını değerlendirmek için SWOT Analizi yapılacaktır. SWOT Analizi Albert Humphrey tarafından geliştirilen, mekansal planlama, kurumsal planlama veya kişisel planlama gibi alanlarda başvuru; kişiye, kuruma, projeye veya proje alanına ilişkin *güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler* gibi parametreleri açıkça ortaya koyan bir tekniktir (Anonim, 2018).

SWOT kelimesinin açılımı şu şekildedir:

- Strenghts (Güçlü Yönler)
- Weaknesses (Zayıf Yönler)
- Opportunities (Fırsatlar)
- Threats (Tehditler)

4. ARAŞTIRMA BULGULARI**4.1. Dünya Pirinç Piyasası****4.1.1. Ekim Alanı, Verim, Üretim ve Tüketim**

Ekim: Dünyada ekim yapılan çeltik alanı 1990 yılında 147 milyon ha iken 2016 yılında 160 milyon ha seviyesine ulaşmıştır. Bu yıllar arasında dönemsel dalgalanmalar yaşanmıştır. 1990-2016 yılları arasında ekim alanı yaklaşık %9 oranında artış göstermiştir.

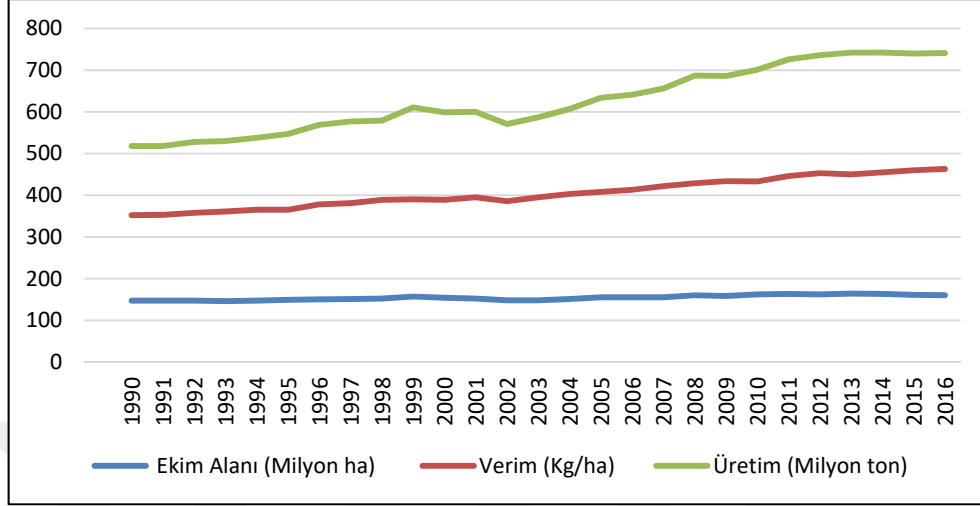
Verim: Dünya çeltik verimi, 1990-2016 yılları arasında bazı yıllar dışında sürekli artmıştır. Çeltik verimi, 1990'da 352 kg/ha iken bu yıldan sonra 1999 yılına kadar devamlı artış eğiliminde olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise gerçekleşen dalgalanmalarla birlikte 2016 yılında 463 kg/ha seviyesine yükselmiştir. Verilen yıllar arasında verim yaklaşık %32 oranında artmıştır.

Üretim: Dünya çeltik üretimine bakıldığında, 1990 yılında 518 milyon ton üretim gerçekleşirken 2016 yılında gelindiğinde 741 milyon ton üretim gerçekleşmiştir. Üretim, bazı dönemlerde dalgalanmış olsa da genel itibariyle artış eğilimindedir. 1990-2016 yılları arasında dünya çeltik üretimi yaklaşık %43 oranında artış göstermiştir (Çizelge 4.1, Şekil 4.1).

Çizelge 4.1. Dünya Çeltik Ekim Alanı, Verimi ve Üretimi (1990-2016)

Yıllar	Ekim Alanı (Milyon ha)	Verim (Kg/ha)	Üretim (Milyon ton)
1990	147	352	518
1991	147	353	518
1992	147	358	528
1993	146	361	530
1994	147	365	538
1995	149	365	547
1996	150	378	569
1997	151	381	577
1998	152	389	579
1999	157	390	611
2000	154	389	599
2001	152	395	600
2002	148	386	571
2003	148	395	587
2004	151	403	607
2005	155	408	634
2006	155	413	641
2007	155	422	656
2008	160	429	687
2009	158	434	686
2010	162	433	701
2011	163	446	726
2012	162	453	736
2013	164	450	742
2014	163	455	742
2015	161	460	740
2016	160	463	741

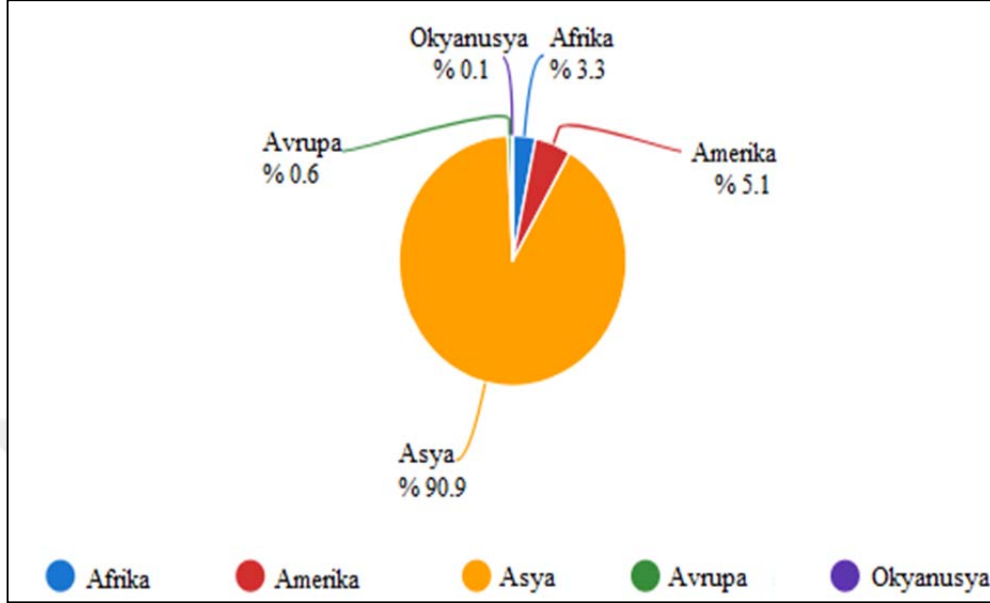
Kaynak: FAO, 2018.

Şekil 4.1. Dünya Çeltik Ekim Alanı, Verim ve Üretimi (1990-2016)

Kaynak: FAO, 2018.

Kıtalara göre çeltik üretim dağılımı Şekil 4.2’de görülmektedir. Buna göre, Asya dünya çeltik üretiminde %90.9 ile pastada en büyük dilime sahip kıta konumundadır. Asya’yı %5.1 ile Amerika kıtası, %3.3 ile Afrika kıtası, %0.6 ile Avrupa ve %0.1 ile Okyanusya takip etmektedir.

Şekil 4.2. Kıtalar Göre Çeltik Üretim Oranı (%)

* 1990-2016 ortalaması alınmıştır.

Kaynak: FAO, 2018.

Dünyada en çok çeltik üretimi yapan ülkelerin başında Çin gelmektedir. Çin'de 2016 yılında 211 milyon ton üretim (%29) gerçekleşmiştir. Üretimde 2. sırada ise Hindistan (%23) yer almaktadır. Ülkede pirinç üretimi 2016 yılında 159 milyon tondur. Hindistan'ı 77 milyon ton ile Endonezya (%8), 53 milyon ton ile Bangladeş (%7), 43 milyon ton ile Viet Nam (%6) izlemiştir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Ülkelere Göre Çeltik Üretimi (2016)

	Çin	Hindistan	Endonezya	Bangladeş	Vietnam	Diğer	Dünya
Miktar (Milyon ton)	211	159	77	53	43	173	741
Oran (%)	29	23	8	7	6	27	100

Kaynak: FAO, 2018.

2016 yılında Güney yarım küreyi etkisi altına alan El-Nino kasırgası nedeniyle olumsuz hava şartları oluşmuştur. Kuzey yarım kürede ise Asya kıtasında muson yağmurlarının istenilen seviyede yağması küresel pirinç üretimine olumlu etki etmiştir (TEPGE, 2018).

Tüketim: USDA verileri ışığında hazırlanan Çizelge 4.3'te dünya pirinç tüketimine yer verilmiştir. Çizelgeye göre, dünya toplam pirinç tüketiminin bazı dönemler dışında genel itibariyle artış eğiliminde olduğu gözlenmiştir. 1990/91 döneminde 345,3 milyon ton olan dünya pirinç tüketimi 1999/00 dönemine kadar düzenli bir artış göstererek 400,2 milyon ton olmuştur. Bu dönemden sonra dalgalanmalar yaşanmıştır ve 2016/17 döneminde 481,5 milyon ton pirinç tüketilmiştir. Dünya toplam pirinç tüketimi 1990-2017 yılları arasında yaklaşık %40 oranında artmıştır.

Çizelge 4.3. Dünya Toplam Pirinç Tüketim Miktarı (1990-2017)

Yıllar	Miktar (Bin ton)
1990/91	345.369
1991/92	353.256
1992/93	357.394
1993/94	358.889
1994/95	365.452
1995/96	368.248
1996/97	378.197
1997/98	379.940
1998/99	388.621
1999/00	400.232
2000/01	395.605
2001/02	413.148
2002/03	408.029
2003/04	413.822
2004/05	408.477
2005/06	415.388
2006/07	421.239
2007/08	428.125
2008/09	437.645
2009/10	438.033
2010/11	445.454
2011/12	458.467
2012/13	464.134
2013/14	475.483
2014/15	473.656
2015/16	468.114
2016/17	481.583

Kaynak: USDA, 2018.

Dünyada pirincin en çok tüketildiği kıta olan Asya'da 2013 yılında pirinç tüketimi kişi başı 78 kg'dır. Asya'yı sırasıyla 29 kg ile Güney Amerika, 24 kg ile Afrika ve 19.00 kg ile Amerika ve 5.00 kg ile Avrupa kıtası takip etmektedir. Dünya'da ise kişi başı pirinç tüketimi 2013 yılında yaklaşık 54 kg'dır(Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4. Dünya'da Bölgelere Göre Kişi Başı Pirinç Tüketimi (1990-2013, Kg)

Yıllar	Asya	Afrika	Amerika	G.Amerika	Avrupa	Dünya
1990	82.00	17.00	18.00	32.00	4.00	54.00
1995	78.00	17.00	17.00	27.00	3.00	54.00
2000	79.00	19.00	19.00	30.00	4.00	54.00
2005	77.00	20.00	20.00	32.00	5.00	53.00
2010	78.00	23.00	19.00	30.00	5.00	54.00
2013	78.00	24.00	19.00	29.00	5.00	54.00

Kaynak: IRRI, 2018.

4.1.2. Dış Ticaret

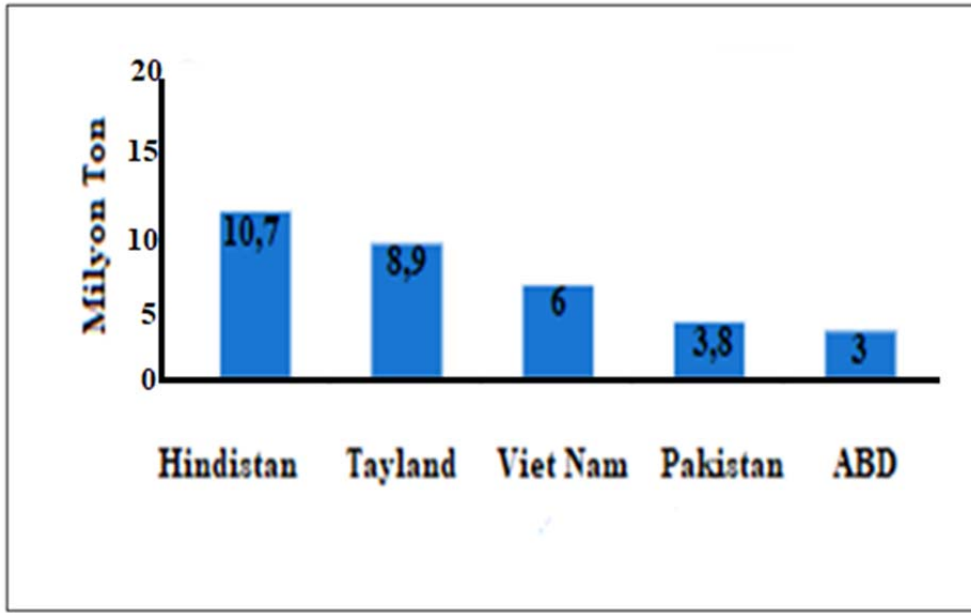
İhracat: Dünya pirinç ihracatının 1990-2016 yılları arasında bazı dönemler dışında genel olarak artış eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Dünya pirinç ihracatı 1990'da 12 milyon ton iken, 2016 yılında 40 milyon ton civarında gerçekleşmiştir. Dünya pirinç ihracat miktarı 1990-2016 yılları arasında yaklaşık 3,3 kat artış göstermiştir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Dünya Pirinç İhracat ve İthalatı (1990-2016)

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Miktar (Milyon ton)	Değer (Milyar \$)	Miktar (Milyon ton)	Değer (Milyar \$)
1990	12	4	12	5
1991	13	4	13	5
1992	16	5	15	6
1993	17	5	16	6
1994	18	6	16	6
1995	22	7	21	8
1996	20	8	21	9
1997	21	8	19	8
1998	29	9	24	9
1999	25	8	27	9
2000	23	6	22	7
2001	26	7	23	7
2002	27	7	26	7
2003	28	7	27	8
2004	29	9	27	9
2005	29	10	28	10
2006	32	10	29	11
2007	33	14	31	14
2008	30	20	31	23
2009	30	19	29	20
2010	34	20	32	21
2011	38	24	35	24
2012	40	24	38	24
2013	37	24	38	26
2014	43	26	38	25
2015	42	23	40	23
2016	40	21	38	21

Kaynak: FAO, 2018.

Pirinç ihracatında önemli 5 ülkeye Şekil 4.3’de yer verilmiştir. Buna göre, 2012-2016 yılları arasında Hindistan’ın pirinç ihracatı ortalama 10,7 milyon tondur ve aynı yıllar arasındaki dünya pirinç ihracatı içindeki payı ortalama %26,4’dür. Hindistan’dan sonra sırasıyla 8,9 milyon ton ile Tayland (%22), 6 milyon ton ile Viet Nam (%14,8), 3,8 milyon tonla Pakistan (%9,4) ve 3 milyon tonla ABD (%7,4) gelmektedir.

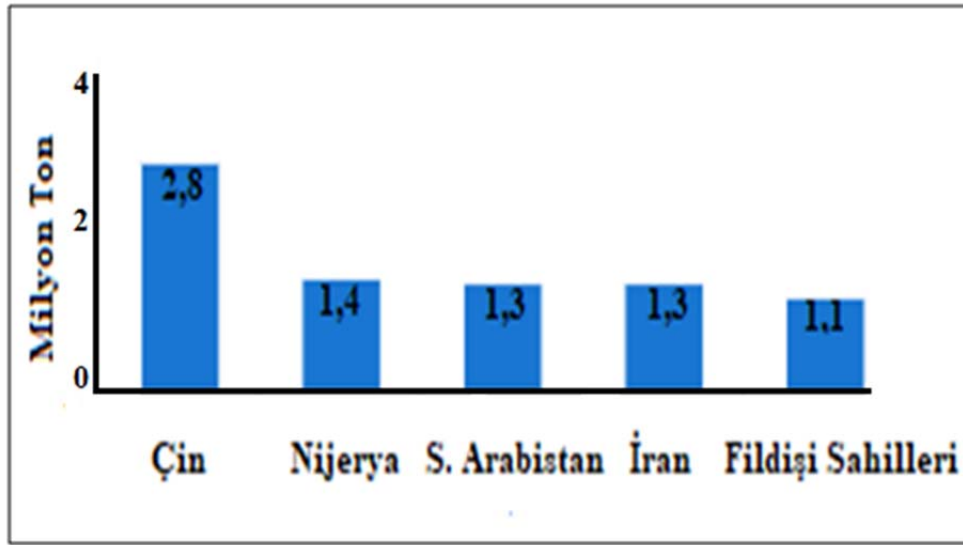
Şekil 4.3. Dünya Pirinç İhracatında Önemli Ülkeler

* 2012-2016 yıllarının ortalaması alınmıştır.

Kaynak: FAO, 2018.

İthalat: Dünya ithalat verileri bakıldığında ise ihracattaki benzer durumun ithalat içinde geçerli olduğu ve dönem dönem dalgalanmalarla birlikte genel olarak ithalatın arttığı görülmektedir. 1990’da 12 milyon ton olan dünya pirinç ithalatı 2016 yılında 38 milyon ton civarında gerçekleşmiştir. Verilen yıllar arasında yaklaşık 3,2 kat artış gerçekleşmiştir (Çizelge 4.5).

Dünya pirinç ithalatında ilk 5 ülkenin 2012-2016 yılları arasındaki ortalama ithalat miktarı incelendiğinde, Çin'in yaklaşık 2,8 milyon ton ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir ve aynı yıllar arasındaki ortalama dünya pirinç ithalatı içindeki payı %7,2'dir. Çin'i sırasıyla 1,4 milyon tonla Nijerya (%3,6), 1,3 milyon tonla Suudi Arabistan (%3,3) ve İran (%3,3), 1,1 milyon tonla Fildişi Sahilleri (%2,8) takip etmektedir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. Dünya Pirinç İthalatında Önemli Ülkeler

* 2012-2016 yıllarının ortalaması alınmıştır.

Kaynak: FAO, 2018.

4.1.3. Fiyat

Uluslararası Pirinç Araştırma Enstitüsünden (IRRI) elde edilen verilere göre, 1990 yılında 119.25 \$/ton olan dünya pirinç fiyatı 1995 yılında 187.21 \$/ton'a yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda genel itibariyle azalış gösteren fiyatlar 2002'de 94.36 \$/ton'a düşmüştür. 2002'den sonra yükselişe geçen fiyatlar 2008 yılında 492.73 \$/ton'a yükselmiştir. Bu yıldan sonra dalgalanmalar göstererek 2017 yılında 221.40 \$/ton olmuştur. Genel olarak bakıldığında, 1990-2017 yılları arasında dünya pirinç fiyatlarının oldukça oynak ve istikrarsız olduğu olduğu

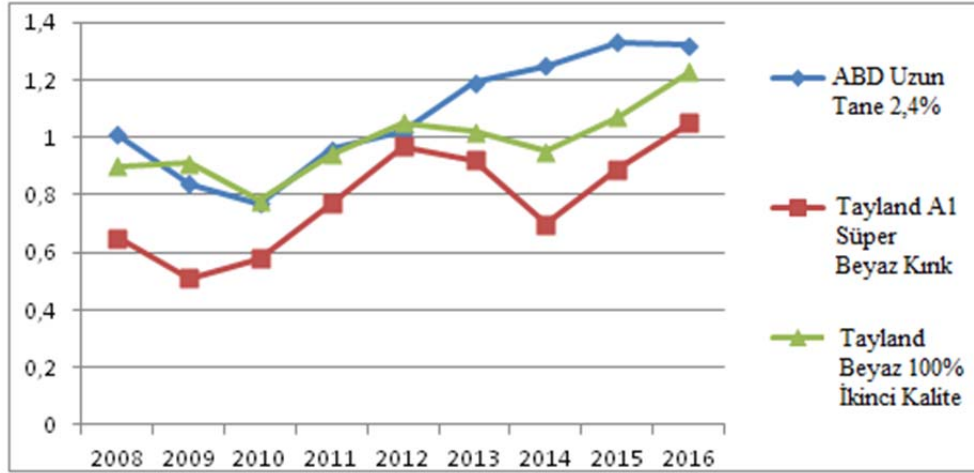
gözlenmektedir (Çizelge 4.6). Dünya pirinç fiyatlarındaki bu istikrarsızlıkların nedenleri arasında, başarısız tarım politikaları, iklimsel değişimler, dış ticaretin önündeki engeller ve bölgesel birleşmeler bulunmaktadır.

Çizelge 4.6. Dünya Pirinç Fiyatları (1990-2017)

Yıllar	Değer (US\$/Ton FOB)
1990	119.25
1991	137.42
1992	114.21
1993	84.29
1994	126.96
1995	187.21
1996	179.00
1997	114.00
1998	83.08
1999	66.40
2000	101.12
2001	95.32
2002	94.36
2003	138.89
2004	175.28
2005	219.02
2006	222.93
2007	309.40
2008	492.73
2009	249.57
2010	288.59
2011	420.96
2012	405.40
2013	340.12
2014	316.21
2015	272.92
2016	199.25
2017	221.40

Kaynak: IRRI, 2018.

Dünyada en popüler pirinç çeşitleri, ABD Uzun Tane 2,4%, Tayland A1 Süper Beyaz Kırık ve Tayland Beyaz 100% İkinci Kalitedir. ABD Uzun Tane 2,4% çeşidi pirincin 2008 yılında fiyatı 1,01 TL/Kg seviyesinden 2010'da 0,77 TL/Kg seviyesine düşmüştür. Bu yıldan sonra düzenli bir şekilde artarak 2016'da 1,32 TL/Kg seviyesine yükselmiştir. Tayland A1 Süper Beyaz Kırık çeşidi pirincin fiyatı ise, 2008 yılında 0,65 TL/Kg iken, bir sonraki yıl düşüşe geçerek 0,51 TL/Kg olmuş ve bu yıldan sonra 2012 yılına kadar düzenli bir artış göstermiştir. Daha sonraki dönemlerde ise, artış ve azalışlarla birlikte 2016 yılında fiyatı 1,05 TL/Kg olmuştur. Tayland Beyaz 100% İkinci Kalite pirincin fiyatı 2008'de 0,90 TL/Kg iken daha sonraki yıllardaki dalgalanmalarla birlikte genel itibariyle artış eğiliminde olmuş ve 2016'da 1,23 TL/Kg seviyesini görmüştür. Son yıllarda fiyatların düşük olması, çoğunlukla ithalatçı ülkelerin taleplerinin az olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Talep eksikliğinin sebepleri arasında, bazı ülkelerde yerel üretimin ihtiyaca cevap vermesi, bazılarında ithalatı kısıtlayan devlet politikaları, bazılarında ise fiyatların daha da düşmesine dair beklentiler gösterilebilir (Şekil 4.5., Ek Çizelge 3, TEPGE, 2017/18).

Şekil 4.5. Yıllar İtibariyle Dünya Pirinç Fiyatları (TL/Kg)

Kaynak: Ek Çizelge 3.

4.2. Türkiye Çeltik ve Pirinç Piyasası

4.2.1. Ekim Alanı, Verim ve Üretim

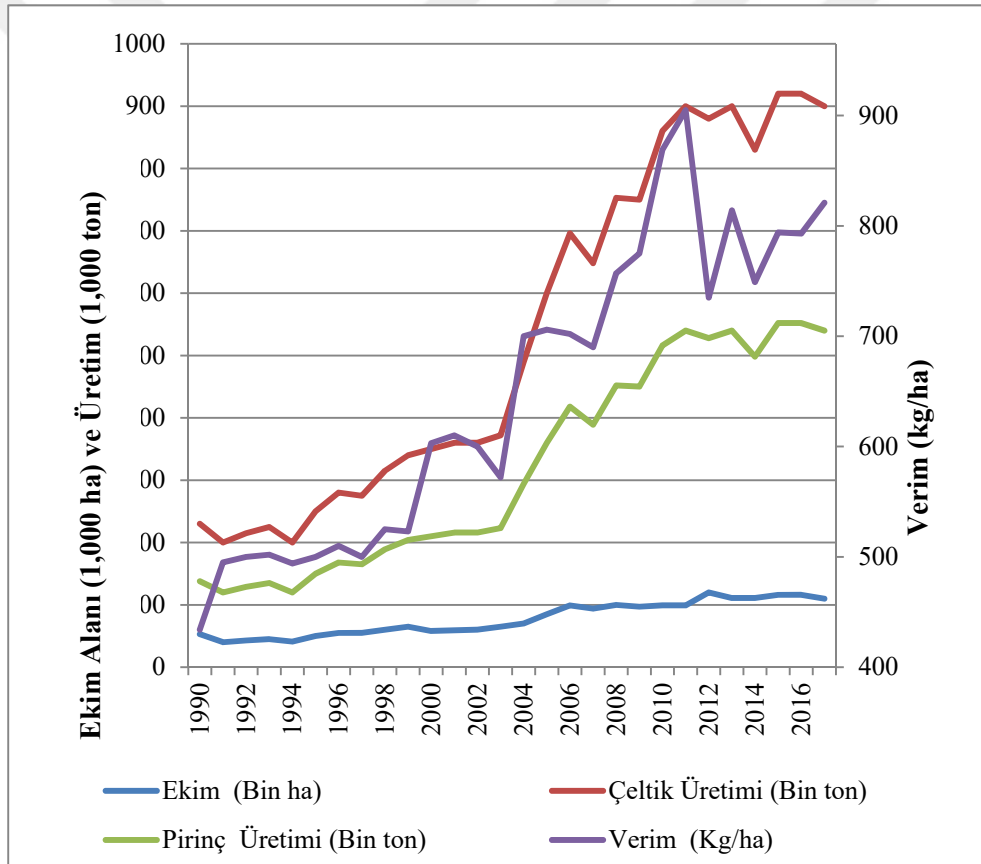
Bugün dünyanın birçok bölgesinde özellikle de Asya kıtasında yüksek miktarlarda tüketilen bir temel gıda maddesi olan pirinç, Türkiye’de de oldukça sık tüketilmektedir. Diğer yandan, Türkiye’nin iklim anlamında birçok bölgesi pirinç üretimi için oldukça elverişlidir. Türkiye’de çeltiğin yetiştirildiği alanlarda yaz aylarında sıcaklık ortalamaları 25 °C civarındadır. Söz konusu bu sıcaklık çeltiğin yetişmesi açısından oldukça elverişlidir. Bu yüzden çeltik ülkemizde yaz aylarında yetiştirilmektedir.

Çeltik tarımı Türkiye’de daha çok akarsuların delta ovalarında ve vadi tabanlarında yapılmaktadır. Çünkü Türkiye’nin yağış değerleri çeltiğin yetişmesi için yeterli değildir. Bu yüzden ülkemizde bu bitki sulama yöntemiyle yetiştirilmektedir. Diğer yandan, Türkiye’nin pirinç üretimi tüketimi karşılayamamaktadır ve yurtdışından ithal edilmektedir. Yani, Türkiye pirinçte dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Ancak, 2000 yılından itibaren uygulanmaya başlanan tarımsal politikalar ve yapılan desteklemelerle birlikte kaliteli ve yüksek verimli çeşitlerin kullanılması, çeltik yetiştirilirken uygulanan tekniklerin iyileştirilmesi ve çeltik üreticisinin modern tarım yöntemlerini kullanmasına bağlı olarak üretimde ciddi artışlar olmuştur (TMO, 2017a).

Ekim: Türkiye’de çeltik ekim alanı 1990’da 53 bin ha iken 1991’de kurak bir dönem yaşanmış ve çeltik ekimi 40 bin ha alana gerilemiştir (Gaytancıoğlu, 1997). Daha sonraki dönemlerde çeltik ekim alanında dalgalanmalar yaşanmış ve 2017 yılında 110 bin ha alanda çeltik ekimi yapılmıştır (Ek Çizelge 4 ve Şekil 4.6).

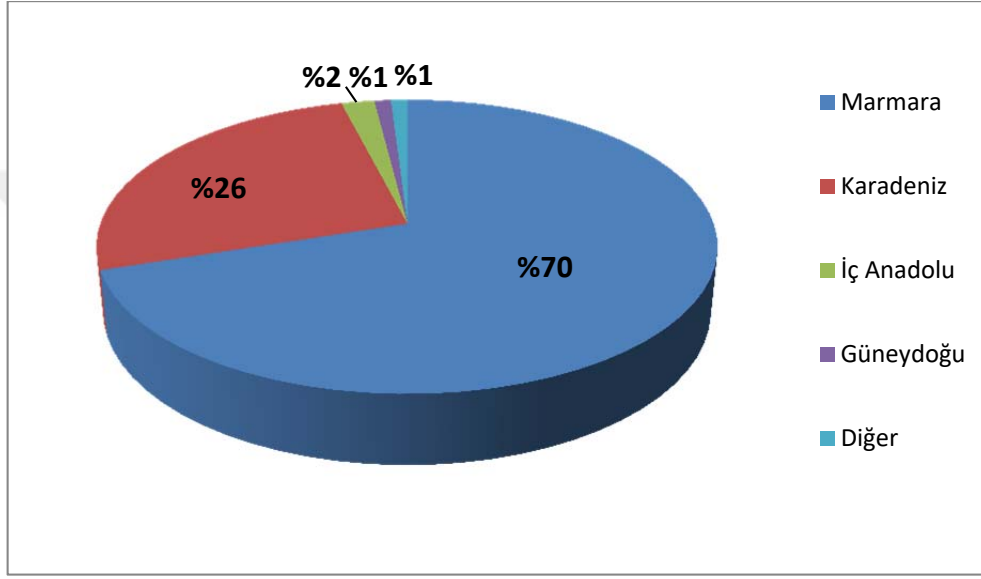
Verim: Çeltik için hesaplanan verim değerlerine bakıldığında, 1990-2017 yılları arasında verimin bazı yıllar dışında genel olarak arttığı görülmektedir. 1990’da 434 kg/ha olan verim 2017’de 821 kg/ha seviyesine yükselmiştir. Verim miktarı 1990-2017 yılları arasında yaklaşık 2 kat artmıştır (Ek Çizelge 4 ve Şekil 4.6).

Üretim: 1990-2016 yılları arasında hem çeltik hem de çeltikten elde edilen pirinçte üretim genel olarak artış eğiliminde olmuştur. 1990 yılında çeltik üretimi 230 bin ton iken pirinç üretimi 138 bin ton olmuştur. 2014 yılı Ekim ayından sonra kar yağışı ve yağmur ile iklim koşullarının üretim sezonu boyunca çeltik üretimini ve verimini olumlu etkilediği ve bu durumun 2015 yılında Türkiye çeltik üretiminde meydana gelen artışın başlıca sebebi olduğu düşünülmektedir. 2017 yılında ise 900 bin ton çeltik ve 540 bin ton pirinç üretilmiştir (Şekil 4.6, Ek Çizelge-4, TEPGE, 2017/18).

Şekil 4.6. Türkiye Çeltik ve Pirinç Ekim Alanı, Verimi ve Üretimindeki Gelişmeler
Kaynak: Ek Çizelge 4

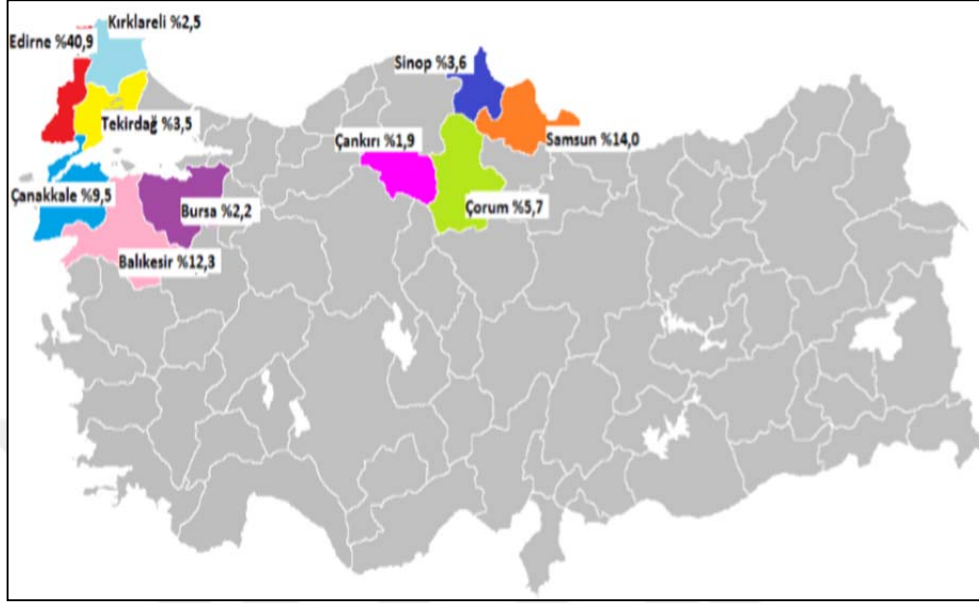
Türkiye’de pirinç üretiminin yaklaşık %70’i Marmara Bölgesi’nden elde edilmektedir. Marmara Bölgesin’den sonra 2. en çok üretim yapılan bölge %26 ile Karadeniz Bölgesi’dir. Karadeniz Bölgesi’ni sırasıyla, İç Anadolu (%2), Güneydoğu Anadolu (%1) ve diğer bölgeler (%1) izlemektedir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Türkiye’de Pirinç Üretiminin Bölgesel Dağılımı (2017, %)

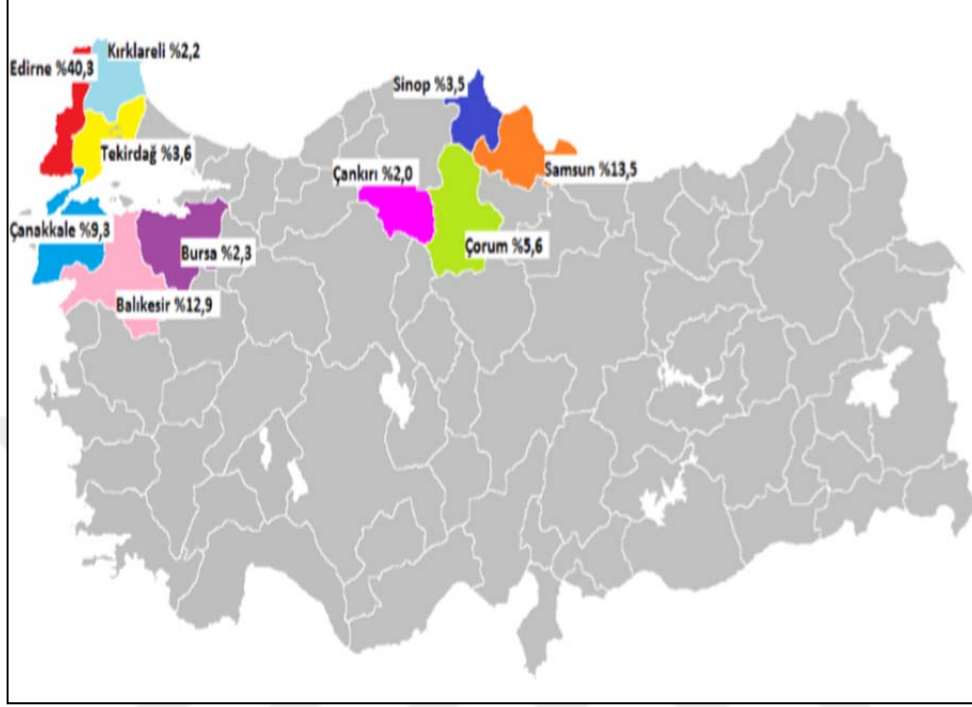
Kaynak: TMO, 2017a.

Türkiye’nin çeltik ekiminin illere göre dağılımını gösteren harita Şekil 4.8’de verilmiştir. 2017/18 döneminde çeltik ekiminin en çok yapıldığı il yaklaşık %44 ile Edirne (457 bin da) ilidir. Edirne’yi sırasıyla, %16 ile Samsun (166 bin da), %11 ile Balıkesir (114 bin da) ve %8 ile Çanakkale (82 bin da) takip etmektedir (Ek Çizelge-5).

Şekil 4.8. Türkiye'nin Çeltik Ekim Haritası
Kaynak: TEPGE, 2018.

Türkiye'de pirinç üretiminin dağılım haritası Şekil 4.9'da verilmiştir. Türkiye pirinç üretiminin büyük bir çoğunluğu Edirne (%45) ilinden elde edilmektedir. Edirne'den sonra sırasıyla, Samsun (%15), Balıkesir (%13), Çanakkale (%8) ve Çorum (%6) gelmektedir.

Şekil 4.9. Türkiye'nin Pirinç Üretim Haritası
Kaynak: TEPGE, 2018.

4.2.2. Dış Ticaret

Türkiye, çeltik ve ondan üretilen temel gıda maddesi olan pirinçte net ithalatçı ülke konumundadır. 1980'li yıllardan itibaren uygulanan serbest piyasa ekonomisi gereği, ithal ikame yerine terbiyevi ithalat benimsendiğinden temel gıda ürünleri ithalatımız bu yıllardan sonra giderek artmıştır (Gaytancıoğlu, 1997).

Türkiye'nin öteden beri arz açığı bulunan çeltikde Türkiye tükettiği pirincin yaklaşık %60'ını ithal eder durumdaydı. Ancak son yıllarda verilen destekler ve yurt dışı fiyatların yüksek seyretmesi, üreticimizi teşvik etmiş ve alınan ilave tedbirlerle birlikte yerli üretimimiz sürekli yükselmiştir. Çeltik fabrikalarında olan kapasite artışı ve çeltiğin gümrüğünün sanayi açısından daha avantajlı olması, pirinç ithalatını azaltmakta ve çeltik ithalatına kaymaktadır (Şapaloğlu, 2015).

İthalat: 2002-2017 yılları arasında Türkiye çeltik ithalatının en yüksek olduğu yıl olan 2010 yılında yaklaşık 409 bin ton olarak gerçekleşirken karşılığında 173 milyon \$ ödeme yapılmıştır. 2017 yılında ise çeltik ithalatı 165 bin ton iken değeri 59 milyon \$'dır. Çeltik'ten üretilen temel gıda maddesi olan pirincin ithalatı ise bu yıllar arasında en yüksek 213 bin ton ile 2003 yılında gerçekleşmiştir. 2017'de ise pirinç ithalatı 149 bin ton olarak gerçekleşirken karşılığında 78 milyon \$ ödenmiştir (Çizelge 4.7). Diğer yandan, 2007 yılında Türkiye'nin Kargo (Kahverengi) pirinç ithalatı 5 bin ton iken 2016 yılında 17 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılındaki ithalatın değeri ise 5,6 milyon \$'dır (Ek Çizelge 6).

Kargo (Kahverengi) Pirinç, buğdaygiller familyasından *Oryza Sativa* L. türüne giren bitkilerin meyvesi olan çeltiğin, kavuzlarının kavlatıcılarla soyulması ve ayıklanması sonucu elde edilen ve muhafaza edilen, kendine has rengi olan danelerdir (Gaytancıoğlu, 1997).

Çizelge 4.7. Türkiye'nin Çeltik ve Pirinç İthalatı (2002-2017)

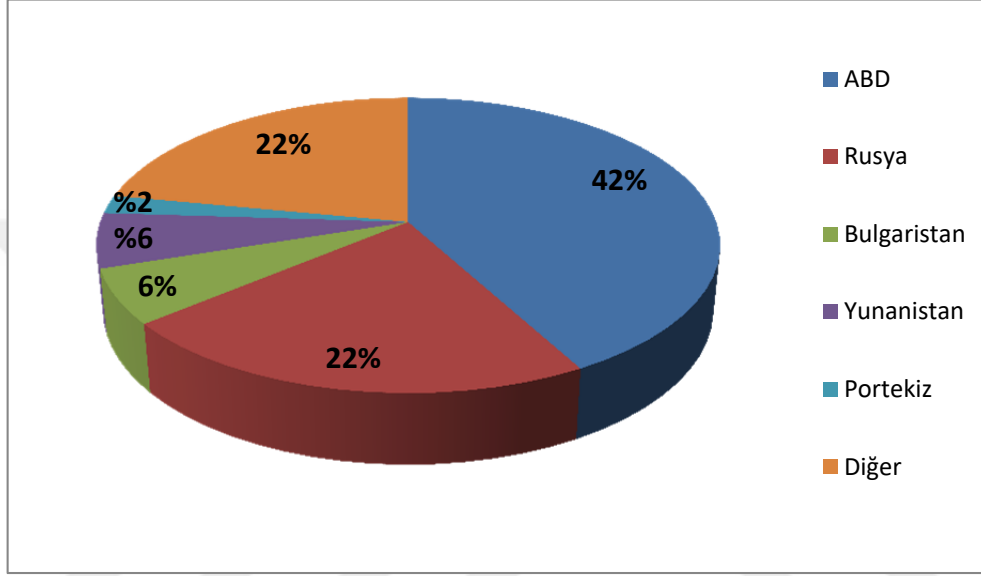
Yıllar	Çeltik İthalatı		Pirinç İthalatı		Toplam	
	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar* (Ton)	Değer (Bin \$)
2002	292.000	49.000	131.000	37.000	306.000	86.000
2003	248.000	56.000	213.000	65.000	362.000	120.000
2004	35.000	15.000	104.000	40.000	125.000	55.000
2005	102.000	26.000	158.000	60.000	219.000	86.000
2006	105.000	29.000	113.000	43.000	176.000	72.000
2007	6.000	2.000	185.000	109.000	189.000	111.000
2008	45.000	20.000	180.000	144.000	207.000	164.000
2009	63.000	26.000	158.000	106.000	196.000	132.000
2010	409.000	173.000	126.000	91.000	371.000	264.000
2011	277.000	112.000	41.000	29.000	207.000	141.000
2012	228.000	89.000	25.000	18.000	161.000	107.000
2013	165.000	70.000	119.000	80.000	217.000	150.000
2014	300.000	140.000	191.000	136.000	371.000	276.000
2015	189.000	86.000	120.000	78.000	233.000	164.000
2016	202.000	74.000	73.000	37.000	194.000	111.000
2017	165.000	59.000	149.000	78.000	248.000	137.000

*Çeltik ithalat miktarı pirinçe çevrilerek toplanmıştır.

Kaynak: TÜİK, 2018.

Türkiye'nin 2017'de en çok çeltik ithal ettiği ülkenin oranı yaklaşık %42 ile ABD'dir. ABD'yi sırasıyla, %22 ile Rusya Federasyonu, %6 ile Bulgaristan takip etmektedir. Ayrıca, diğer ülkelerin oranı ise %22'dir. Diğer yandan, ABD'den 2017 yılında yaklaşık 62 bin ton çeltik ithal edilmiştir. ABD'den sonra 2.

en yüksek miktarda ithalat 33,4 bin ton ile Rusya'dan yapılmıştır. Ayrıca, Bulgaristan'dan 8,6 bin ton, Yunanistan'dan 8,3 bin ton ve Portekiz'den 3,5 bin ton ithalat gerçekleşmiştir (Şekil 4.10, Ek Çizelge 7).

Şekil 4.10. Türkiye Çeltik İthalatındaki Önemli Ülkeler (2017, %).
Kaynak: Ek Çizelge-7

İhracat: Türkiye'nin 2002-2017 yılları arasında çeltik ihracatının en yüksek olduğu yıl olan 2011'de yaklaşık 834 ton olarak gerçekleşirken değeri 564 bin \$'dır. 2017 yılında ise çeltik ihracatı 614 tondur ve karşılığında 169 bin \$'lık kazanç sağlanmıştır. Pirinç ihracatının ise en yüksek olduğu yıl olan 2012'de 86 bin ton ihracat gerçekleşmiştir. 2017'de ise pirinç ihracatı 49 bin tondur ve karşılığında 36,5 milyon \$ değerinde girdi elde edilmiştir. Toplam pirinç ihracatı ise 2002 yılında 419 ton iken 2009 yılında 19 bin tonluk ihracat yapılmıştır. 2010'da ise bir önceki yıla büyük bir artış gerçekleşmiş ve 51 bin ton ihracat yapılırken, 2012'de 86 bin ton ihracat gerçekleşmiştir. Bundan sonraki yıllarda ise nispeten daha düşük miktarlarda ihracat gerçekleşirken 2017'de 49 bin ton toplam

pirinç ihracatı yapılmıştır ve karşılığında yaklaşık 36,7 milyon \$ kazanç sağlanmıştır (Çizelge 4.8). Ayrıca, Türkiye'nin Kargo (Kahverengi) pirinç ihracat miktarı ise 2007 yılında 79 ton iken 2016 yılında 347 ton olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, 2016 yılındaki kargo (kahverengi) pirinç ihracatın değeri ise 470 bin \$'dır (Ek Çizelge 6).

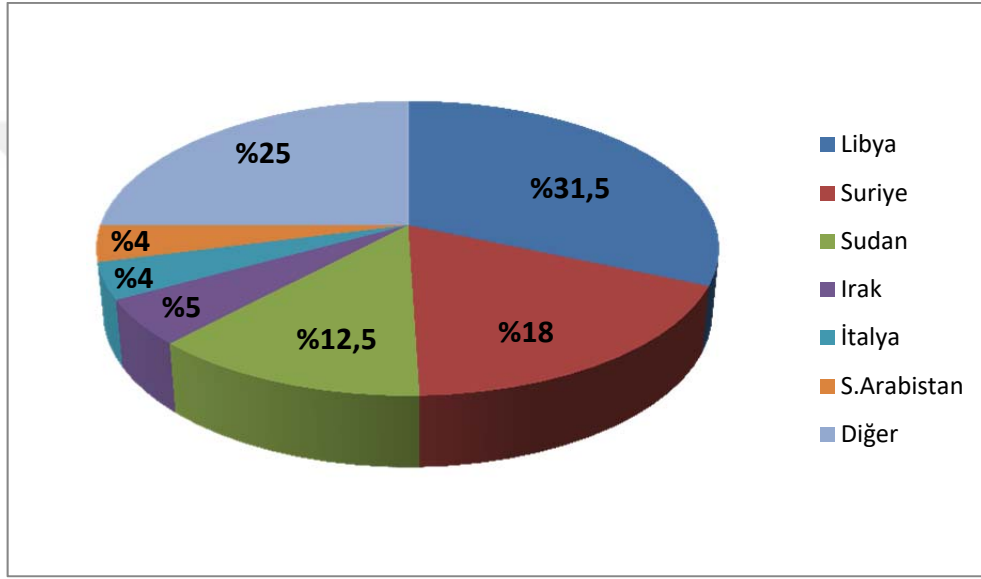
Çizelge 4.8. Türkiye'nin Çeltik ve Pirinç İhracatı (2002-2017)

Yıllar	Çeltik İhracatı		Pirinç İhracatı		Toplam	
	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar* (Ton)	Değer (Bin \$)
2002	187	173	307	222	419	395
2003	398	375	337	287	576	662
2004	298	334	475	760	654	1.094
2005	298	351	421	539	600	890
2006	238	292	465	590	608	882
2007	157	258	729	1.000	823	1.258
2008	235	269	4.000	5.000	4.000	5.269
2009	199	316	19.000	19.500	19.000	19.816
2010	307	371	51.000	46.500	51.000	46.871
2011	834	564	85.000	75.000	85.500	75.564
2012	363	349	86.000	69.000	86.000	69.349
2013	108	166	6.500	6.000	6.565	6.166
2014	341	342	19.500	19.000	19.700	19.342
2015	437	362	24.000	23.000	24.000	23.362
2016	49	64	46.000	36.000	46.000	36.064
2017	614	169	49.000	36.500	49.000	36.669

*Çeltik ihracat miktarı pirince çevrilerek toplanmıştır.

Kaynak: TÜİK, 2018.

Türkiye'nin 2017'de en çok pirinç ihraç ettiği ülke Libya'dır (%31,5). Libya'yı sırasıyla, Suriye (%18), Sudan (%12,5), Irak (%5), İtalya (%4) ve Suudi Arabistan (%4) takip etmektedir. Diğer ülkelerin oranı ise, %25'dir. Ayrıca, 2017'de Libya'ya yapılan ihracat miktarı 15,4 bin ton iken, Suriye'ye yaklaşık 9 bin ton pirinç ihraç edilmiştir (Şekil 4.11, Ek Çizelge 8).

Şekil 4.11. Türkiye Pirinç İhracatındaki Önemli Ülkeler (2017, %)

Kaynak: Ek Çizelge-8

Türkiye'de pirinç dış ticareti 2002-2017 yılları arasında incelendiğinde, ithalatın ihracattan miktar ve değer olarak fazla olduğu ve pirinç dış ticaretinin açık verdiği görülmektedir. Pirincin dış ticaret açığı 2002 yılında yaklaşık 305,6 bin ton iken değeri 85,6 milyon \$'dır. Sonraki yıllarda açık miktarı ve değerinde dalgalanmalar gerçekleşmiştir. 2017 yılında ise dış ticaret açığı 199 bin ton iken parasal karşılığı 100,3 milyon \$'dır. Bu tablodan yola çıkarak durumu özetlemek gerekirse, Türkiye pirinçte dışa bağımlı bir ülke konumundadır (Çizelge 4.9).

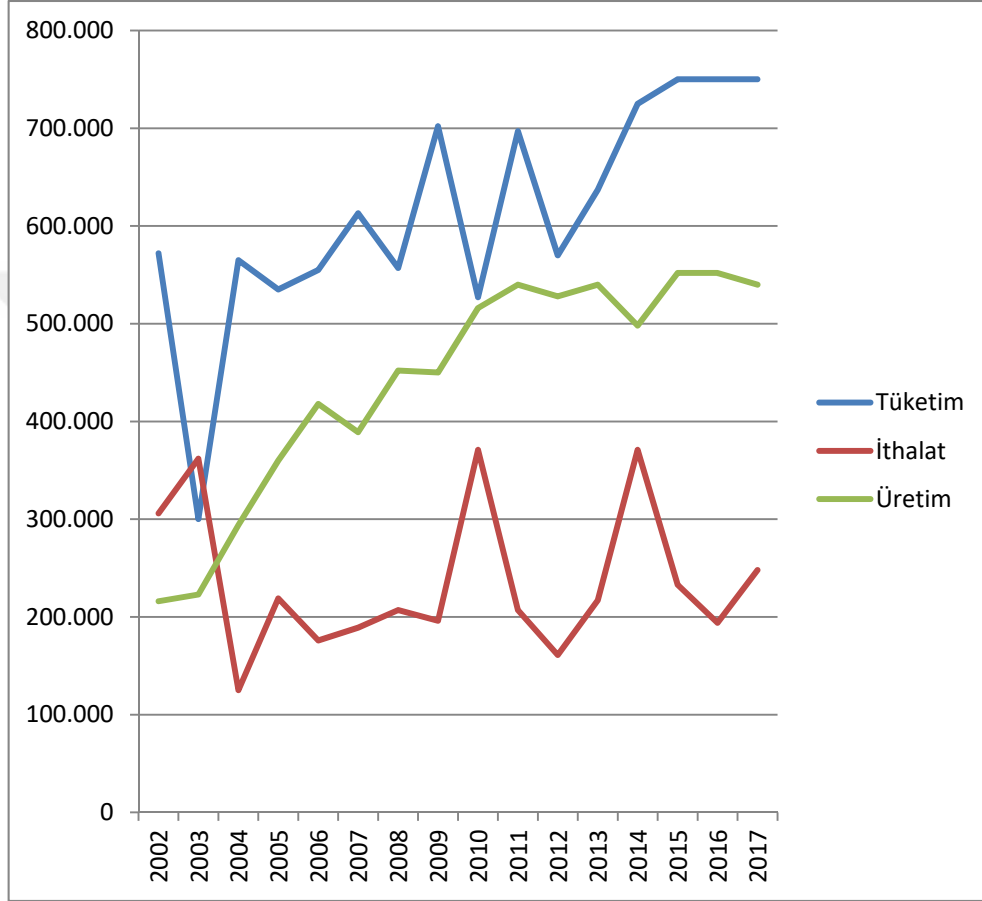
Çizelge 4.9. Türkiye'nin Pirinç Dış Ticaret Dengesi (2002-2017)

Yıllar	Miktar (Ton)			Değer (Bin \$)		
	İthalat	İhracat	Açık	İthalat	İhracat	Açık
2002	306.000	419	305.581	86.000	395	85.605
2003	362.000	576	361.424	120.000	662	119.338
2004	125.000	654	124.346	55.000	1.094	53.906
2005	219.000	600	218.400	86.000	890	85.110
2006	176.000	608	175.392	72.000	882	71.118
2007	189.000	823	188.177	111.000	1.258	109.742
2008	207.000	4.000	203.000	164.000	5.269	158.731
2009	196.000	19.000	177.000	132.000	19.816	112.184
2010	371.000	51.000	320.000	264.000	46.871	217.129
2011	207.000	85.500	121.500	141.000	75.564	65.436
2012	161.000	86.000	75.000	107.000	69.349	37.651
2013	217.000	6.565	211.435	150.000	6.166	143.834
2014	371.000	19.700	351.300	276.000	19.342	256.658
2015	233.000	24.000	209.000	164.000	23.362	140.638
2016	194.000	46.000	148.000	111.000	36.064	74.936
2017	248.000	49.000	199.000	137.000	36.669	100.331

Kaynak: Çizelge 4.7 ve Çizelge 4.8.

Türkiye'nin pirinç üretim miktarı 2002-2017 yılları arasında bazı dönemler dışında genel itibariyle artmaktadır. Bu uygulanan üretimi artırma politikalarının olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir. Tüketim ise, özellikle 2012 yılından itibaren düzenli bir şekilde artmıştır. Diğer yandan, ithalat miktarına bakıldığında 2010 ve 2014 yıllarında bir önceki yıla göre meydana gelen keskin yükselişler ile birlikte son yıllarda düşüş göze çarpmaktadır. Pirinç tüketimi artarken aynı zamanda üretimin de artıyor olması ve pirinç ithalatının azalması, yurtiçi pirinç

ihtiyacının dışa bağımlı olmadan karşılanabileceği anlamına gelmektedir ve bu gelecek için umut vaat eden bir durumdur (Şekil 4.12).

Şekil 4.12. Türkiye Pirinç Üretim, Tüketim ve İthalatındaki Gelişmeler (Ton)

4.2.3. Fiyat

Türkiye’de birden fazla çeltik ve pirinç fiyatı oluşmaktadır. Söz konusu bu fiyatlardan bazıları; serbest piyasada oluşan fiyat, borsa fiyatı ve TMO’nun çeltik alım fiyatıdır. Çeltik fiyatları Tarım Bakanlığı tarafından Bakanlar kuruluna teklif edilmekte, alımlar ise TMO tarafından yapılmaktadır. TMO devlet adına yaptığı

destekleme alımlarında çeltiğe dane uzunluğuna göre değişik fiyatlar uygulamaktadır (Gaytancıoğlu, 1997). TMO'nun görevi piyasayı regüle etmektir. Yani ürün fiyatlarının düşük olduğu dönemlerde yaptığı müdahale alımlarıyla üreticiyi, fiyatların aşırı yükseldiği dönemlerde ise uygun fiyatlı satışlarıyla tüketiciyi korumaktır (Şapaloğlu, 2015).

Türkiye'de en çok talep gören pirinç çeşitlerinin başında Osmancık ve Baldo gelmektedir. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü'nün geliştirmiş olduğu Osmancık çeşidi, diğer çeltik çeşitlerine göre %20 daha fazla verimlidir. Dekara 800-1000 kg arasında bir verim potansiyeline sahip olan Osmancık çeşidi çeltikten bazı çiftçiler, 1000 kg'dan fazla verim alabilmektedirler (Erdem, 2012). Baldo çeşidi pirincin ise anavatanı İtalya'dır. Olgunlaşma süresi 125-135 gündür. Dekar verimi ise 450-500 kg aralığındadır. Baldo hastalıklara dayanıksız ve verimi düşük olmasına rağmen üreticilere, pazarlanmasında pek bir sorun çıkarmayan ve fiyatı genelde yüksek olan bir çeşittir (Gaytancıoğlu, 1997).

Türkiye'de 2012 yılında baldo çeşidi çeltik piyasa fiyatı 1.500 TL/Ton, pirinç fiyatı ise 2.500 TL/Tondur. Osmancık çeşidi çeltiğin ortalama fiyatı ise 1.000 TL/Ton iken pirinç fiyatı 2.000 TL/Tondur. 2016 yılında ise Baldo çeltik fiyatı 2.000 TL/Ton, pirinç fiyatı 4.000 TL/Ton iken Osmancık çeşidi çeltiğin fiyatı 1.600 TL/Ton iken pirincin fiyatı 3.000 TL/Ton olmuştur (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. Baldo ve Osmancık Çeşidi Çeltik-Pirinç Ortalama Piyasa Fiyatları (TL/Ton)

		Baldo	Osmancık
2012	Çeltik	1.500	1.000
	Pirinç	2.500	2.000
2013	Çeltik	1.750	1.400
	Pirinç	3.000	2.340
2014	Çeltik	2.500	2.000
	Pirinç	4.000	3.000
2015	Çeltik	2.500	2.000
	Pirinç	4.000	3.000
2016	Çeltik	2.000	1.600
	Pirinç	4.000	3.000

Kaynak: TMO, 2016.

TMO çeltik alım fiyatlarına Çizelge 4.11’de yer verilmiştir. Çizelgeye göre, 2003 yılında uzun taneli baldo çeşidi çeltik alım fiyatı 800TL/Ton iken Osmancık çeşidinin fiyatı 700 TL/Ton’dur. 2016 yılında ise uzun taneli Baldo çeltiğın alım fiyatı 2.080 TL/Ton iken Osmancık çeşidinin fiyatı 1.675 TL/Ton olmuştur. Ayrıca, Orta taneli çeltiğın TMO alım fiyatı 2003-2016 yılları arasında düzenli bir şekilde artmıştır. 2003’de 635 TL/Ton olan orta taneli çeltiğın fiyatı 2016 yılında 1.470 TL/Ton iken aynı yılda kısa taneli çeltiğın alım fiyatı 1.375 TL/Ton olarak belirlenmiştir.

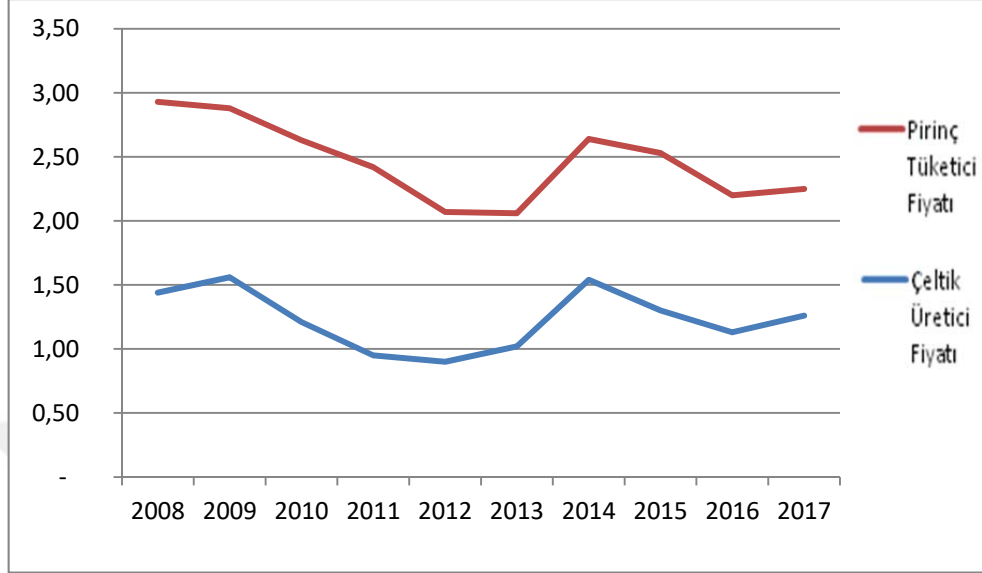
Çizelge 4.11. TMO Çeltik Alım Fiyatları (TL/Ton)

Yıllar	Baldo (Uzun Tane)	Osmancık (Uzun Tane)	Orta Tane	Kısa Tane
2003	800	700	635	575
2004	864	756	685	621
2005	760	720	650	590
2006	760	720	650	590
2007	800	750	680	620
2008	960	870	790	720
2009*	-	-	-	-
2010*	-	-	-	-
2011	1.200	1.060	950	870
2012	1.400	1.165	1.030	960
2013*	-	-	-	-
2014*	-	-	-	-
2015	1.975	1.580	1.422	1.296
2016	2.080	1.675	1.470	1.375
2017*	-	-	-	-

* 2009, 2010, 2013, 2014 ve 2017 yılında piyasa fiyatları üretici lehinde olduğundan müdahale alım fiyatı açıklanmamıştır.

Kaynak: TMO, 2017b.

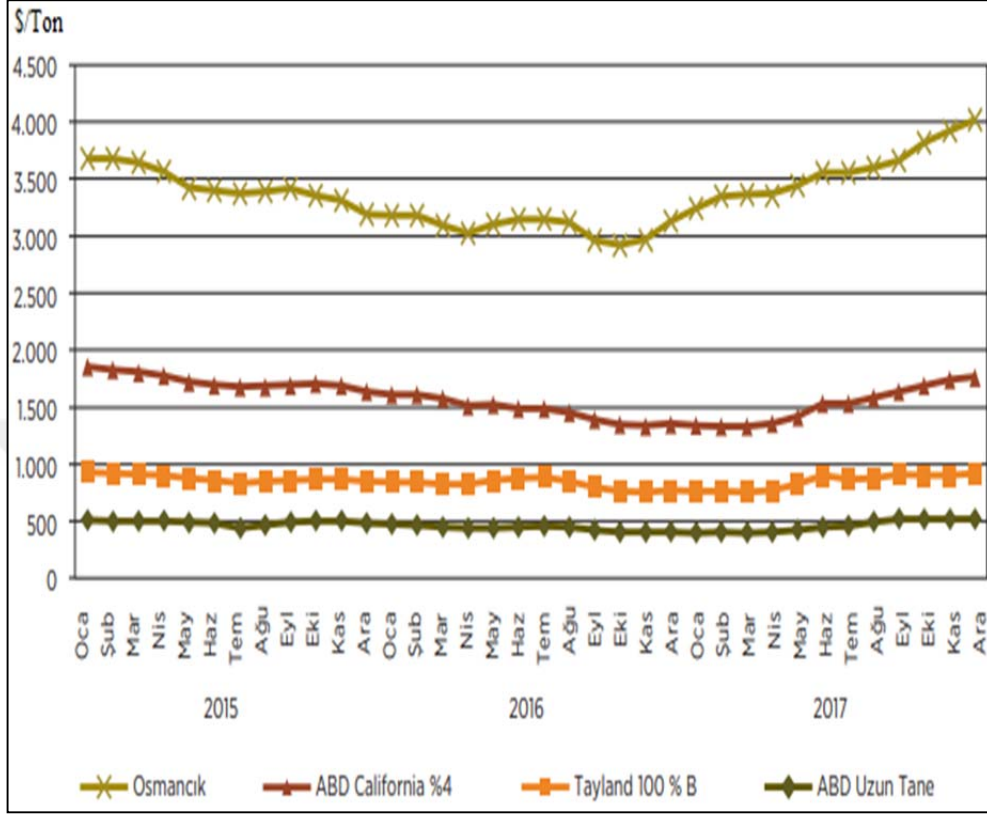
2008-2017 yılları arasında Türkiye’de çeltik ve pirinç reel fiyatlarının değişimi incelendiğinde fiyatlarda gerileme görülmektedir. Nitekim, pirinç tüketici fiyatının 2008 yılından sonra 2012 yılına kadar düşüşte olduğu ve bu yıldan sonra 2014 yılına kadar yükselişe geçtiği, sonraki yıllarda ise tekrar düşüşe geçerek 2017 yılında 2,25 TL/kg olduğu görülmektedir. Çeltik üretici fiyatı ise, incelenen dönemde genel olarak tüketici fiyatlarına paralel bir seyir izlemiştir. Dönem başında 1,44 TL/kg olan üretici fiyatı, dönem sonunda 1,26 TL/kg olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.13, Ek Çizelge 9).

Şekil 4.13. Yıllar İtibariyle Türkiye Çeltik ve Pirinç Reel Fiyatları (TL/kg)

Kaynak: Ek Çizelge 9.

Yurt içi ve yurt dışı pirinç fiyatları aylar bazında karşılaştırıldığında Osmancık çeşidi pirincin fiyatı, ABD California %4, Tayland 100 % B ve ABD Uzun Tane çeşidi pirinç fiyatlarına göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Osmancık çeşidi pirinç fiyatının 2015 Yılbaşı ile 2016 Ekim ayı arasında düşüşte olduğu görülmekte iken bu aydan sonra 2017 yıl sonuna kadar düzenli bir şekilde artmıştır ve 4.000 \$/Ton seviyesine ulaşmıştır. ABD California %4 çeşidi pirincin fiyatı verilen dönemler arasında ortalama 1.500-2.000 \$/Ton arasında seyretmektedir. Tayland 100 % B ve ABD Uzun Tane fiyatları ise, 2015 Ocak-2017 Aralık dönemleri arasında genel itibariyle aynı seviyede kalmıştır. Söz konusu dönemde Tayland 100 % B çeşidi pirincin fiyatı ortalama 1.000 \$/Ton, ABD Uzun Tane pirincin fiyatı ise yaklaşık 500 \$/Ton olmuştur (Şekil 4.14).

Şekil 4.14. Yurt İçi ve Yurt Dışı Pirinç Fiyatlarının Aylar Bazında Karşılaştırılması
 *IGC ve serbest piyasadan alınan günlük fiyatlardan hesaplanmıştır. ABD ve Tayland pirinç fiyatları “fob”, Osmancık “toptan” fiyatıdır
 Kaynak: TMO, 2017a.

4.2.4. Talep

Türkiye’de yurtiçi pirinç kullanımı 2008/09 döneminde 591 bin ton iken 2016/17 döneminde 782 bin tona yükselmiştir. Tohumluk kullanım 2008-2017 yılları arasında 13-20 bin ton aralığında değişirken üretim kayıpları ise aynı yılları arasında ortalama 5-6 bin ton olmuştur. Diğer yandan, pirinç tüketimi 2008/09 döneminde 557 bin ton iken bu dönemden sonra 2015/16 dönemine kadar sürekli dalgalanmalar yaşanmıştır. 2016/17 döneminde ise 750 bin ton seviyesine ulaşmıştır. 2008-2017 yılları arasında tüketim yaklaşık %35 oranında artmıştır. Kişi başı pirinç tüketimi 2008/09 döneminde yaklaşık 7,8 kg iken bundan sonraki

dönemlerde dalgalanmalar gerçekleşmiş ve 2016/17 döneminde 9,5 kg olmuştur. Kullanılabilir üretimin yurtiçi kullanıma bölünmesiyle elde edilen pirinç yeterlilik derecesi ise yıllar içinde dalgalanmalar göstermekle birlikte en yüksek oran % 91 ile 2010/11 sezonunda gerçekleşmiştir. Ayrıca, pirincin yeterlilik oranı 2016/17 döneminde %70 seviyesindedir (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12. Türkiye’de pirinç arz ve kullanımı (2008-2017)

	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17
Arz=Kullanım (Bin ton)	631	782	786	693	740	855	786	745	790
Kullanılabilir Üretim (Bin ton)	447	446	511	535	523	535	493	546	546
Üretim Kayıpları (Bin ton)	5	5	5	5	5	5	5	6	6
Kayıplar (Bin ton)	15	14	17	17	17	17	16	18	18
Yurtiçi Kullanım (Bin ton)	591	736	563	734	601	668	754	782	782
Tohumluk Kullanım (Bin ton)	20	19	20	20	14	13	13	14	14
Tüketim (Bin ton)	557	703	527	697	570	637	725	750	750
Kişi başı Tüketim (Kg)	7,8	9,7	7,2	9,3	7,5	8,3	9,3	9,5	9,5
Yeterlilik Derecesi (%)	76	60,5	91	73	87	80	65	70	70

Kaynak: TÜİK, 2018.

4.2.5. Pazarlama

4.2.5.1. Çeltik-Pirinç Pazarlama Kanalları ve Aracılar

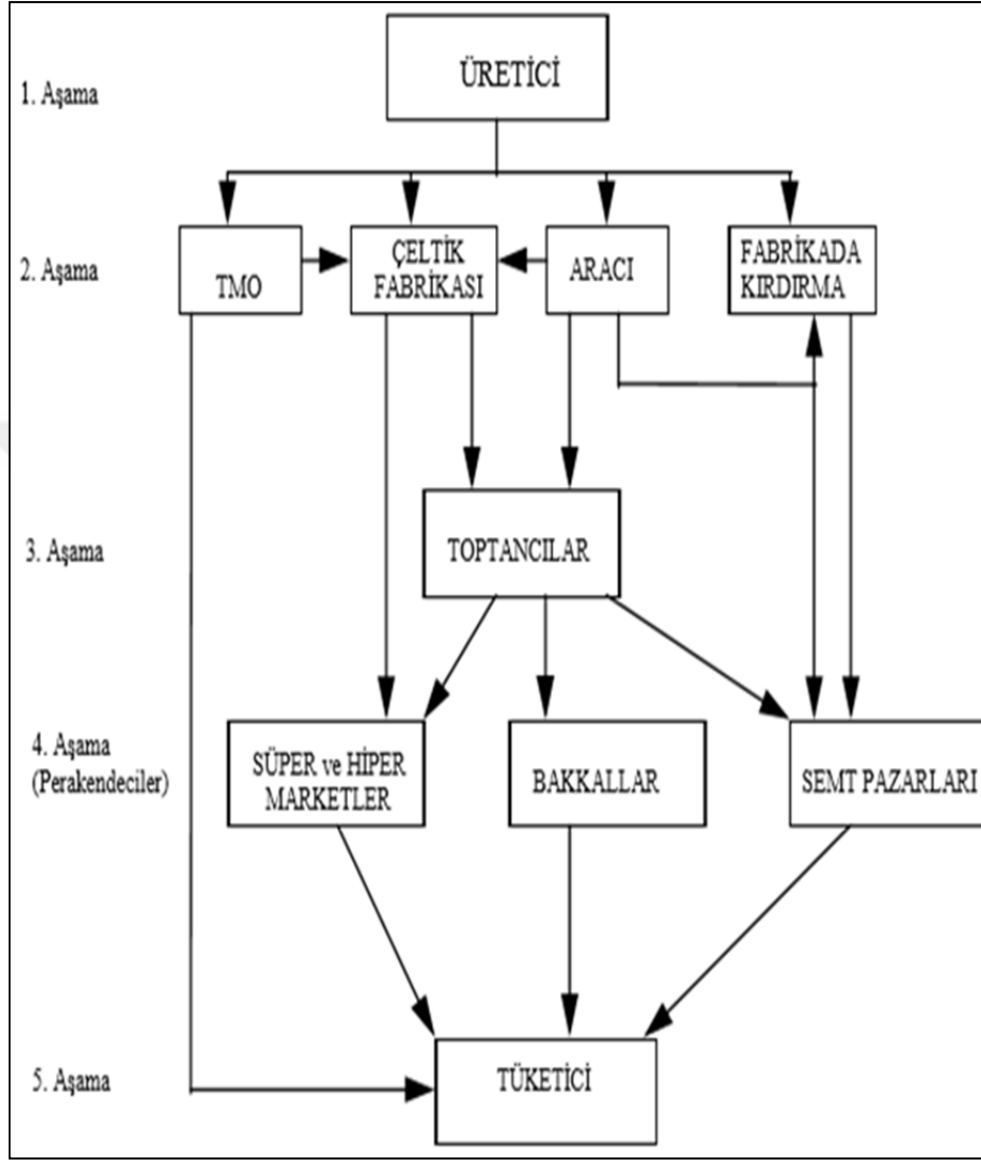
Tarımsal pazarlama kavramı; üreticinin hangi miktar ve kalitede ürün üreteceği ile başlayıp, ürünün pazara hazırlanması, standardizasyonu, depolama,

nakliyat ve nihayetinde tüketiciye kadar süreçteki faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır (Emeksiz ve ark, 2005). Ürünler üretilip nihai tüketicisine ulaşana kadar ki süreçte çeşitli aşamalardan geçerler, işlenirler ve çeşitli araçlarla karşılaşırlar. Ürünlerin geçirdiği bütün bu aşamaların toplamına “Pazarlama Kanalları” denir. Ürünler, pazarlama kanalları içerisinde çeşitli aşamalarda ve pazarlarda farklı işlemler görmektedir. Geleneksel bir pazarlama sisteminde bu aşamalar ya da pazarlar üretici, toptancı ve perakendeci şeklinde üç temel grupta toplanabilir (Güngör ve Şapaloğlu, 2016).

Türkiye’de çeltik ve pirincin pazarlama aşamalarına Şekil 4.15’de yer verilmektedir. Şekilde görüldüğü üzere, üretilen çeltik 4 aşamadan sonra üreticiden tüketiciye ulaşmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de pirinç pazarlama kanalları şunlardır:

- Üreticiler,
- Aracılar,
- Toprak Mahsulleri Ofisi,
- Toptancılar-Perakendeciler,
- Çeltik İşleme Fabrikaları yer almaktadır.

Pirincin piyasaya girişi, üretici tarafından veya ithalatla gerçekleşmektedir. Pirincin tüketiciye en kısa şekilde ulaştığı yol TMO kanalıyla ve fabrikalardan gerçekleşen perakende satışlardır.

Şekil 4.15. Türkiye’de Çeltik ve Pirincin Pazarlama Aşamaları

Kaynak: Gümüş, 2007.

4.2.5.1.(1). Çeltik-Pirinç Piyasasında Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Rolü

TMO; sermayesinin tamamı devlete ait, tüzel kişiliğe ve faaliyetlerinde özerkliğe sahip, sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir iktisadi devlet teşekkülüdür. TMO'nun kuruluş amaç ve faaliyet konuları;

- Yurtta hububat fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek,
- Bu ürünlerin piyasasını düzenleyici tedbirler almak ve gerektiğinde Bakanlar Kurulu kararı ile hububat dışındaki diğer tarım ürünleri ile ilgili verilecek görevi yürütmek,
- Afyon ve uyuşturucu maddelere konulan devlet tekeli işletmektir.

Müdahale alımları ve ihtiyaç duyulan dönemlerde yapılan ithalatla oluşan stoklar, piyasa dengeleri de gözetilerek öncelikle ilgili sektöre veya tüm kesimlere satılabilmektedir. Üretimde görülen artışa paralel olarak iç piyasada talep görmeyen ürünler; stok maliyeti, muhafaza durumu ve piyasada görülen gelişmeler değerlendirilerek ihraç edilmektedir (TMO, 2017b).

Ülkemizin pirinç üretimi, tüketimini karşılayamamaktadır. Bu nedenle yıldan yıla dalgalanmalar olmakla birlikte her yıl belirli oranlarda ithalat yapılmaktadır. Ancak bazı yıllar ithalat miktarlarının üretim ve tüketim miktarlarına oranlarının doğru tespit edilememesi piyasaların üretici aleyhine bozulmasına neden olmaktadır. Bozulan piyasalar nedeniyle bir takım üreticiler üretimden çekilmek zorunda kalmaktadırlar. Diğer yandan, faal olan çeltik işleme fabrikalarının sayılarında da değişimler meydana gelmektedir. Diğer tarımsal ürünlerde olduğu gibi pirinç içinde o yılki çeltik rekoltesinin düşük ya da yüksek oluşu pirinç pazarlama kanalı içerisindeki aktörlerin rollerini etkilemektedir. Devlet TMO aracılığı ile arza bağlı olarak piyasaya müdahale etmekte, ithalat yaparak fiyatların aşırı yükselmesini önlemektedir. Zira Dünya maliyetlerinin

üretim maliyetlerine göre düşük olması nedeniyle, ilgili sektör hammadde ihtiyacını yurtiçinden alım yerine, ithalat yoluyla karşılamayı tercih etmektedir. TMO, piyasayı düzenlemenin yanı sıra perakendeci pozisyonunda da rol üstlenmektedir (Güngör ve Şapaloğlu, 2016).

4.2.5.1.(2). Çeltik-Pirinç Piyasasında Çeltik İşleme Fabrikalarının Rolü

Türkiye’de birçok çeltik işleme fabrikası faaliyet göstermektedir. Bunların başlıcaları Trakya’da, Güney Marmara’da ve Karadeniz bölgesinde bulunmaktadır. Trakya bölgesinde 49 fabrika mevcut olup, bunlar daha çok Edirne ilinin Uzunköprü ve İpsala ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Güney Marmara bölgesinde ise Balıkesir ilinde 12 tane ve ilçelerde 5 tane olmak üzere toplamda 17 tane, Bursa ilinde 3 tane ve ilçelerde 2 tane olmak üzere toplamda 5 tane fabrika bulunmaktadır. Karadeniz bölgesinde Samsun’da faaliyet gösteren çeltik fabrikalarının 11 tanesi Terme, 10 tanesi Bafra ve 4 tanesi Çarşamba ilçesinde olmak üzere toplam 25 tane fabrika, Çorum ilinde ise 2 tane merkezde, 3 tane Kargı ve 6 tane Osmaniye ilçesinde olmak üzere toplamda 11 tane, Sinop ilinde 7 tane Boyabat ve 4 tane Durağan ilçesinde olmak üzere toplamda 11 tane, Kastamonu ilinde ise Tosya ilçesinde 3 tane ve Amasya ilinde 1 tane fabrika olmak üzere bölgede toplam 51 tane fabrika bulunmaktadır (UHK, 2011).

Türkiye’de fabrikaların çeltik satın aldığı kanallar arasında ilk sırada %66 ile üreticiler gelmektedir. Üreticileri sırasıyla, %22 kendi tarlasından yapılan alımlar, %7 ile komisyoncular ve %5 ile ithalat izlemektedir. Satış yapılan kanallar incelendiğindeyse en büyük payın %55 ile toptancılara ait olduğu anlaşılmaktadır. Toptancıları sırasıyla, %34 ile paketçiler, %8 ile diğer kanallar ve %3 ile perakendeciler takip etmektedir (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.13. Fabrikaların Çeltik/Pirinç Alış ve Satışı Yaptığı Kanallar

Alım Yapılan Kanallar	%	Satış Yapılan Kanallar	%
Kendi Tarlasından	22	Toptancı	55
Üreticiden	66	Perakende	3
Komisyoncudan	7	Paketçi	34
İthalat Yoluyla	5	Diğer	8

Kaynak: Güngör ve Şapaloğlu, 2016.

4.2.5.1.(3). Çeltik-Pirinç Piyasasında Pirinç Değirmencileri Derneğinin Rolü

PDD; pirinç sektöründeki tüm firmaları bir çatı altında toplamak üzere kurulmuş olan ve 10 yıllık geçmişe sahip bir oluşumdur. PDD, pirinç sektörünün gelişimine yönelik faaliyetleri takip etmekte ve Devletin sektörün gelişimine yönelik stratejilerinde yardımcı olmaya çalışmaktadır. Derneğin vizyonu ise, ulusal ve uluslararası platformda, tüm pirinç üreten firmaları temsil etmek ve sektörle ilgili gelişim ve rejimlerde gündem belirleyici ve söz sahibi olabilmektir. Misyonu ise, Türkiye'deki pirinç üreticilerini bir bütün olarak geliştirmek ve sektördeki üretici firmaları dünya pazarının önde gelen tedarikçileri arasına sokmak için gerekli koşul ve ortamı sağlamaktır. PDD, başta Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu çatısı altında olmak üzere, diğer birçok sivil toplum örgütleriyle lobi faaliyetlerini etkin biçimde yerine getirmekte, sektörün ve üyelerinin menfaatlerini korumaktadır (PDD, 2018).

4.2.5.1.(4). Çeltik-Pirinç Piyasasında Aracıların Rolü

Tarımsal ürünler, üretimlerinden itibaren tüketimlerine kadar çeşitli pazarlama kademelerini geçmekte, aracılar ile karşılaşmakta ve birtakım pazarlama hizmeti yapılmaktadır (Yavuz, 2005). Çeltik ve pirinç piyasasında aracılar, pazarlama kanalları arasında iki noktada yer almaktadırlar. Bunlardan ilki üretici ile fabrikalar arasında, diğeri ise fabrikalar ile toptancı/paketçiler ve diğer

pazarlama kanalları arasındadır (Güngör ve Şapaloğlu, 2016). Aracılar ikiye ayrılır. Bunlar;

Tüccar Aracılar: İşletmelerini tacir sıfatıyla kendi şahıslarına işletirler ve risk yükümlülükleri vardır

Yardımcı Aracılar: Alıcı veya satıcıya belirli bir komisyon karşılığında pazarlama yaparlar ve risk yükümlülükleri yoktur.

4.2.5.1.(5). Çeltik-Pirinç Piyasasında Toptancı ve Perakendecilerin Rolü

Toptancı pazarları, ürünün üreticiden toplayıcılar tarafından alınıp işleme tesisleri, büyük toptancılar gibi diğer alıcılara satıldığı pazardır. Toptancı pazarlarından ya da diğer araçlardan alınan ürünlerin tüketiciye ulaşmasını sağlayan diğer bir deyişle ürünün son tüketici tarafından satın alındığı süpermarket, bakkal, vb satış yerleri ise perakendeci pazarını oluşturmaktadır (Emeksiz ve ark, 2005).

Toprak Mahsulleri Ofisi ve çeltik fabrikalarınca alınan pirinçler ülkenin çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren toptancılara ve paketçilere pazarlanmakta, bu toptancılar vasıtasıyla da perakendecilere pazarlanmaktadır. Toptancılar pirinç pazarlaması yaparken pirinci genellikle 1 ve 2.5 kg'lık ambalajlarda ya da 50 kg'lık çuval ambalajlarda perakendecilere pazarlamaktadır. Satışların bir bölümü şehir ve semt pazarlarında bazen çuvalı ve açık olarak da yapılabilmektedir. Ancak Türk tüketicisi pirincin ambalaj içinde ve raflarda satılmasına alışmıştır. Zaten satışların büyük bir bölümü hiper ve süpermarket olarak nitelenen büyük perakendecilerde olmaktadır. Toptancılar da perakendecilere satacakları pirinci yurtiçindeki araçlardan ve yurtdışından pirinç getiren ithalatçılardan sağlamaktadırlar (Gümüş, 2007).

4.3. Türkiye’de Çeltik-Pirinç Tarımına Yönelik Uygulanan Politikalar

Tarım tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önem arz eden bir sektördür. Çünkü, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyacı olan ürünler tarım ile sağlanmaktadır. Bu nedenden dolayı, tarım sektörü birçok ülkede devlet tarafından kontrol edilmekte ve çeşitli yöntemler, politikalarla desteklenmektedir.

Tarımsal destekleme politikalarının amaçları şunlardır:

- Tarımsal ürün fiyatlarında istikrarı sağlamak ve ürünler arasında denge oluşturmak,
- Üreticiler arasında adil gelir dağılımını sağlamak,
- Tarımda yapısal gelişmeler ile uyumlu işletme yapılarını oluşturmak,
- Tarımsal üreticilerin teknoloji, maliyet ve fiyat açılarından dünyanın diğer ülkeleri ile rekabet edebilir güçte olmalarını sağlamak,
- Tüketicilere de uygun fiyattan, istenilen yer ve zamanda, istenilen miktarda ürün sunulmasını sağlamak (Yavuz ve ark, 2016).

Geçmiş yıllarda çeltik tarımına yönelik bazı politikalar uygulanmıştır. Bunlardan biri, 1997 yılında Tarım bakanlığı tarafından uygulanan “Çeltik Üretimini Geliştirme Projesi”dir ve 1997-2001 yıllarını kapsamaktadır. Projenin temel amacı, Türkiye’nin çeltik ekim alanı ve üretim miktarını artırmaktır (Gaytancıoğlu, 1997). Söz konusu projeye ait detaylı bilgiler Çizelge 4.14’de yer almaktadır.

Çizelge 4.14. 1997-2001 Çeltik Üretimini Geliştirme Projesi Bilgileri (Milyar TL)

Yıllar	Proje Gideri	Tohumluk Sübvansiyonu	Yurtiçi Üretimi Teşvik Primi	Yatırım Tutarı
1997	10	360	5.000	5.370
1998	7	535	6.600	7.142
1999	6	850	7.800	8.656
2000	7	1.500	9.100	10.607
2001	12	2.625	11.200	13.837
Toplam	42	5.870	39.700	45.612

Kaynak: Gaytancıoğlu, 1997.

4.3.1. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarafından Yapılan Destekleme Ödemeleri

Fark ödemesi desteği öncelikle arz açığı olan ürünleri kapsamaktadır. Bu uygulama, üreticiyi desteklemenin yanı sıra, sanayiciye dünya fiyatlarından hammadde sağlamaya yardımcı olduğu ve bütçeye daha az yük getirdiği gerekçesiyle birçok ülkede yaygın olarak uygulanmaktadır. Üreticilere fark ödemesi desteğinin yanı sıra, üretim aşamasında yapılan masrafların azaltılması amacıyla mazot, gübre destekleme ödemesi yapılmaktadır (Yavuz ve ark, 2016).

2018 yılında gübre için dekar başına 4 TL ödenirken, Mazot için 40 TL ödeme yapılmaktadır. Verilen yıllar incelendiğinde, gübre desteğinin son yıllarda azalırken, mazot desteğinin arttığı görülmektedir (Çizelge 4.15). Ayrıca, çiftçilerin sertifikalı tohumluk kullanımı istenen seviyede değildir. Üretilen sertifikalı tohumluğun önemli bir kısmı üretici firmaların elinde kalmaktadır. Buna karşılık Bakanlığımız, sertifikalı tohumluk kullanan çiftçilere dekar başına 8 TL destek vermektedir (Sade ve ark, 2011) Ayrıca, fark ödemesi desteği kapsamında çiftçilere kg başına 10 kr ödenmektedir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Çizelge 4.15. Çeltik Destek Ödemeleri (2014-2018)

Yıllar	Sertifikalı Tohum (TL/da)	Gübre (TL/da)	Mazot (TL/da)	Toplam (TL/da)
2014	8	6	5	19
2015	8	7	5	20
2016	8	6	5	19
2017	8	4	36	58
2018	8	4	40	52

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019.

Çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda sürdürülebilirlik, izlenebilirlik ve gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla organik tarım yapan üreticiler birim alan üzerinden desteklenmektedir (Yavuz ve ark, 2016). Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılan organik tarım yardımı kapsamında desteklenen ürünler 4 kategoriye ayrılmıştır. Çeltik, 3. kategoride yer almaktadır ve ayrılan destek dekar başına 10 TL'dir (Çizelge 4.16).

Çizelge 4.16. Organik Tarım Destekleri

Organik Tarımın Desteklemesi	TL/da
1.Kategori Üretim	100
2.Kategori Üretim	70
3.Kategori Üretim	30
4.Kategori Üretim	10
Organik Hayvancılık Desteği	TL/kovan
Arılı Kovan	10

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018.

4.3.2. TMO'nun Çeltik Müdahale Alım Politikası

Ülkemizde birçok tarım ürünüde destekleme alımında TMO görevlendirilmiştir. Destekleme alım fiyatları her yıl Bakanlar Kurulu tarafından açıklanmakta ve TMO alımları gerçekleştirilmekte iken 2002 yılında yapılan hububat politikası değişikliğiyle TMO, destekleme alımı yerine müdahale alımı adı altında alım yapmaya başlamıştır. Ayrıca, TMO 1942 yılından beri çeltik alımı yapmaktadır (Yavuz ve ark, 2016).

TMO'nun çeltik alımına ilişkin veriler Çizelge 4.17'de bulunmaktadır. Çizelge incelendiğinde alım miktarlarının yıldan yıla değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. 2000 yılında üretim 350 bin ton iken TMO alımı 41 bin ton'dur. 2015 ve 2016 yılında ülke içi çeltik üretimi 920 bin ton iken 2015 yılında 5,6 bin ton ve 2016'da ise 77 bin ton TMO alımı gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, 2016 yılında TMO çeltik alımının üretime oranı % 8'dir (Çizelge 4.17). Çeltik alımının üretime oranında dönem dönem azalışlar yaşanmıştır. Söz konusu bu azalışların birden çok nedeni olabilmektedir. Çeltik alım oranlarının azalmasında; üretimde yaşanan artışlar, ithalattaki gelişmeler ile birlikte siyasi kararların etkili olduğu ifade edilebilir (Yurdakoş, 2009).

Çizelge 4.17. TMO Çeltik Alımları

Yıllar	TMO Alım Miktarı (Ton)	Üretim (Ton)	Alımın Üretime Oranı (%)
2000	41.000	350.000	12
2001	19.000	360.000	5
2002	59.000	360.000	16
2003	130.000	372.000	35
2004	15.000	490.000	3
2005	12.000	600.000	2
2006	87.000	696.000	12
2007	33.500	648.000	5
2008	500	753.000	0,1
2009*	-	750.000	-
2010*	-	860.000	-
2011	13.000	900.000	1
2012	41.000	880.000	0,1
2013*	-	900.000	-
2014*	-	830.000	-
2015	5.600	920.000	1
2016	77.000	920.000	8
2017*	-	900.000	-

* 2009, 2010, 2013, 2014, 2017 yıllarında piyasada işlem gören çeltik fiyatları TMO tarafından öngörülen fiyatların üzerinde üretici lehinde oluştuğundan müdahale alım fiyatı açıklanmamış ve alım yapılmamıştır.

Kaynak: TMO, 2017b.

2003-2017 yılları arasında TMO çeltik/pirinç stok miktarı yıldan yıla dalgalanmalar göstermiştir. 2003 yılında TMO çeltik stok miktarı 28 bin ton iken pirinç miktarı 11 bin ton'dur. 2017 yılında ise çeltik stok miktarı 13 bin ton iken pirinç stok miktarı 2 bin ton olmuştur (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. TMO Çeltik ve Pirinç Stok Miktarı (Bin Ton)

Yıllar	Çeltik	Pirinç
2003	28	11
2004	64	4
2005	14	3
2006	11	2
2007	28	2
2008	2	1
2009	1	14
2010	0	19
2011	0	8
2012	8	3
2013	34	7
2014	26	19
2015	26	9
2016	14	5
2017	13	2

Kaynak: TMO, 2017b.

Son dönemde; hasadın yoğunlaşması, finansman maliyeti, depo yetersizliği ve pirince olan talebin azalmasına bağlı olarak fiyatlarda gevşeme olduğu izlenmektedir. Bu doğrultuda TMO; üreticilerin depolama ve finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla emanet alımlar yapmaktadır (TMO, 2018). TMO, çeltik emanet alımı 2006 yılında 194 ton iken aynı yıl yaklaşık 5,5 bin ton yerinde emanet alımı yapılmıştır. En yüksek miktarda emanet alım yapıldığı yıl 2007 yılı olup, söz konusu yılda yaklaşık 5,5 bin ton emanet alımı yapılırken yerinde emanet alımı ise 37,6 bin tondur. 2008 yılında ise, toplam emanet alım miktarı 4,4 bin ton iken, yerinde emanet alımı toplam 131 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.19).

Çizelge 4.19. TMO Çeltik Emanet Alım Miktarları*

Şube Adı	2006		2007		2008		2010	2011
	Emanet Alım (Ton)	Yerinde Emanet Alım (Ton)	Emanet Alım (Ton)	Yerinde Emanet Alım (Ton)	Emanet Alım (Ton)	Yerinde Emanet Alım (Ton)	Emanet Alım (Ton)	Emanet Alım (Ton)
Edirne	-	3.400	3.853	32.703	2.179	85.243	-	1.023
Tekirdağ	194	2.050	1.510	2.200	2.267	2.250	3.026	2.638
Samsun	-	-	-	-	-	30.720	303	-
Bandırma	-	-	-	-	-	2.914	-	-
Kırklareli	-	-	119	-	-	-	-	-
Polatlı	-	-	-	2.700	-	10.000	-	-
Toplam	194	5.450	5.482	37.603	4.446	131.127	3.329	3.661

* 2009, 2013, 2014, 2015 yıllarında emanet alımı yapılmamıştır. 2012, 2016, 2017 yıllarında ise kaydadeğer bir miktarda alım gerçekleşmemiştir.

Kaynak: TMO, 2018.

4.3.3. Gümrük Vergisi Tarifeleri ve Tarife Kontenjan Uygulaması

Ülkemizde uygulanmakta olan tarife kontenjanı uygulamasıyla, tarım ürünlerinde koşulların olumsuz gerçekleştiği ve üretim ile kalitenin düştüğü dönemlerde söz konusu ürünlerin düşük veya sıfır gümrük vergisiyle ithal edilmesi amaçlanmaktadır (Resmî Gazete, 2005).

31.12.2017 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan İthalat Rejimi Kararı ile Gümrük Vergisi oranları, 1 Temmuz 2018 tarihine kadar geçerli olmak üzere; çeltikte %34’ten %5’e, kahverengi pirinçte(kargo) %36’dan %10’a, pirinçte %45’ten %15’e düşürülmüştür. Bu durum çeltik ve pirinç ithal maliyetlerini %20 düşürmüştür (TMO, 2017a).

14/4/2010 tarihli ve 2010/339 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan “İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresi Hakkında Karar” çerçevesinde, aşağıdaki tabloda tarife kontenjanları açılmış olup, söz konusu kontenjanlar Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğüne tahsis edilmiştir (Resmi Gazete, 2010). Tarife kontenjanına tabii olan ürünler ve oranlarına bakıldığında, 100 bin tonluk pirinç ithalatına uygulanacak gümrük vergisi oranının %0 olduğu ve bu kararın 31 Ağustos 2019’da sona ereceği görülmektedir (Çizelge 4.20).

Çizelge 4.20. Tarife Kontenjanına Tabii Olan Ürünler ve Uygulanacak Gümrük Vergisi Oranları

GTP	Madde İsmi	Tarife Kontenjanı Miktarı (Ton)	Uygulanacak Gümrük Vergisi Oranı (%)	Tarife Kontenjanı Dönemi Sonu
10.01	Buğday ve mahlut	750.000	0	31/5/2019
10.03	Arpa	700.000	0	31/5/2019
10.05	Mısır	700.000	0	31/7/2019
10.06	Pirinç	100.000	0	31/8/2019

Kaynak: Resmi Gazete, 2018.

4.4. Türkiye Çeltik ve Pirinç Sektörünün SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye çeltik ve pirinç sektörü, SWOT analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme kapsamında, çeltik ve pirinç sektörünün güçlü-zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditler ortaya konularak sektörün mevcut durumu bütün olarak değerlendirilmiştir.

Güçlü Yönler

- ❖ **İklim ve Toprak Yapısı Elverişliliği:** Türkiye çeltik bitkisinin yetişmesi için oldukça elverişli iklimsel koşullara sahip bir ülkedir. Ayrıca, toprak özellikleri bakımından da Türkiye bu bitkinin yetişmesine oldukça elverişli bir yapıdadır. Çeltik tarımı ülkemizde genellikle akarsuların delta ovalarında ve vadi tabanlarında yapılmaktadır.
- ❖ **Ekim Alanı, Verim ve Üretim Artışı:** Türkiye’de çeltik ekim alanı ve verimi incelenen 27 yıllık süreçte bazı dönemler dışında genel olarak artış göstermiştir. 2000’li yıllardan itibaren uygulamaya konulan tarımsal politikalar ve yapılan desteklemelerin yanında kaliteli ve yüksek verimli çeşitlerin kullanılması, bunun yanı sıra çeltik yetiştiriciliğinde daha modern tekniklerin uygulamaya konulmasına bağlı olarak üretimde artışlar olmuştur.
- ❖ **Çeltik İşleme Fabrikalarının Birden Fazla Bölgede Faaliyet Gösteriyor Oluşu:** Türkiye’de özellikle Marmara (Edirne, Tekirdağ, Balıkesir vs.) ve Karadeniz Bölgesinde (Samsun, Çorum, Sinop) uzun yıllardır faaliyet gösteren çeltik işleme fabrikaları vardır. Ayrıca, İç Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde de çeltik işleme fabrikaları mevcuttur.
- ❖ **Türkiye’de Çeltik Veriminin Dünya Ortalamasından Fazla Oluşu:** Türkiye’de çeltik verimi dünya veriminden yaklaşık iki kat fazladır.

Zayıf Yönler

- ❖ **Dışa Bağımlılık:** Çalışmadaki 16 yıllık dış ticaret verileri incelendiğinde, Türkiye’de bariz bir şekilde çeltik ve pirinç dış ticaret açığı olduğu görülmektedir. Her ne kadar ülkemizde üretim son yıllarda artmış olsa da bu, yurtiçi talebi tam olarak karşılayamamakta ve ihtiyaç duyulan miktar

ithal edilmektedir. Türkiye bu durumda çeltik ve pirinçte net ithalatçı ülke konumuna düşmektedir.

- ❖ **Sulama Yetersizliği:** Türkiye'nin çeltik üretimi önündeki en büyük engel su yetersizliğidir. Bu durum yıldan yıla değişiklik gösterse de sulama problemleri çeltik üreticileri için büyük bir sorundur ve çeltik tarımını kısıtlamaktadır.
- ❖ **Yurtiçi Reel Fiyatların Gerilemesi:** Türkiye'de yurtiçi reel çeltik ve pirinç fiyatları düşmektedir. Bu durum üretici gelirlerinin düşmesine neden olmakta ve çeltik tarımını alternatif (rakip) ürünlere göre dezavantajlı konuma düşürmektedir.

Fırsatlar

- ❖ **Dünyada Pirinç Talebinin Artış Eğiliminde Olması:** Dünyada pirinç tüketimi artmaktadır ve bunun önümüzdeki yıllarda da devam edeceği öngörülmektedir.
- ❖ **Türkiye'de Pirinç Tüketiminin Son Yıllarda Artması:** Türkiye'de pirinç tüketimi son yıllarda artış eğilimindedir. Bu artış, nüfus artışıyla paralellik göstermektedir. Artış eğiliminin önümüzdeki yıllarda da artması tahmin edilmektedir.
- ❖ **Yerli Pirincin İthal Pirince Göre Yurtiçinde Daha Çok Tercih Edilmesi:** Türkiye'de yerli pirinç tüketiciler tarafından özellikle son yıllarda ithal pirinçte GDO şüphesinden dolayı daha çok tercih edilmektedir.

Tehditler

- ❖ **Düşük Dünya Fiyatları:** Türkiye’de çeltik ve pirinç piyasa fiyatları, dünya fiyatlarından yüksektir. İhracatçı ülkelerin uyguladığı dış ticaret politikaları nedeniyle oluşan bu fiyatlar, söz konusu bu ülkelerden ithalat yapılmasını cazip hale getirmektedir.
- ❖ **Gümrük Vergisi Tarifeleri ve Tarife Kontenjan Uygulamasının İthalatı Teşvik Etmesi:** Türkiye’de yürürlükte olan bu uygulama ile 100.000 ton pirinç %0 gümrük vergisiyle ithal edilebilmektedir. Bu durum pirinçte ithalatın artmasına neden olmaktadır.
- ❖ **Çeltik Tarımına Yönelik Desteklerin Yetersizliği:** Türkiye’de uygulanan çeltik desteklemeleri son yıllarda artış göstermiş olsa da yeterli seviyede değildir. Çeltik üreticilerine yapılan bu desteklerin artırılması üretim artışına katkı sağlama anlamında önem arz etmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çeltik ve ondan elde edilen pirinç, bugün dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye için de oldukça önem arz eden bir temel besin maddesidir. Türkiye’de pirinç üretim ve tüketimi son yıllarda artış göstermektedir. Bununla birlikte, Türkiye’deki çeltiğin verimi dünya ortalamasının yaklaşık iki katıdır. Türkiye’nin iklimi çeltik ve pirinç yetiştirilmesine oldukça elverişli olmasına rağmen üretim, çoğunlukla Marmara ve Karadeniz bölgesinde yapılmaktadır.

Türkiye çeltik ve pirinç üretiminde özellikle son yıllarda gelişme kaydetmektedir. Ancak, artan tüketimi üretim miktarı tam olarak karşılayamamakta ve yurtdışından alım yapılmaktadır. Türkiye’nin çeltik ve pirinçteki bu dışa bağımlılık halini sona erdirebilmesi ve kendine yetebilen bir ülke konumuna gelebilmesi için bir takım önlemler alınması günümüz ve gelecek için oldukça önemlidir.

Türkiye’nin çeltik üretiminde ilk sıradaki problem su yetersizliğidir. Çeltik, ekiminden ürün elde edilinceye kadar geçen sürede devamlı su isteyen bir bitkidir. Bu doğrultuda sulama suyu projelerinin tamamlanması üreticiler açısından kritik bir rol oynamaktadır. Sulanabilen ve çeltik tarımına uygun alanların artırılması ve temiz sulama suyu teminiyle Türkiye’de, çeltik üretiminde artış sağlanacaktır. Ayrıca, global gelişmelerin takip edilip, yeni tarımsal yöntemlerin geliştirilmesi çeltik tarımını her anlamda olumlu etkileyecektir. Bunlara ek olarak, sertifikalı tohumluk kullanmanın faydaları konusunda çiftçilere yeterli bilgi verilmeli ve etkin yayım yapılmalıdır.

Türkiye’de çeltik ve pirinç üretim maliyetlerinin yüksek oluşu ve aynı zamanda dünyadaki önemli üretici ülkelerin verimliliklerindeki artış, yerli üreticinin korunmasını gerekli kılmaktadır. Çeltik ve pirinç üretiminde maliyeti artıran bazı nedenler vardır. Örneğin, üretimde kullanılan motorin, gübre ve kimyasal ilaçların fiyatları, pirinç ithalatı yapılan ülkelerin fiyatlarından yüksektir. Bu durum yerli üreticiyi daha düşük maliyetli pirinç ithalatına zorlamaktadır. Bu

noktada, sulama ücretleri ve üretimde kullanılan girdilerde devlet tarafından yapılacak düzenlemeler, birim fiyatların düşürülmesine ve üretim maliyetinin azalmasına etki edebilecek bir çözüm önerisi olarak değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak, üreticilere verilen tarımsal desteklerin üretim maliyetleri göz önüne alınarak hazırlanmasında üretime olumlu yansıyacaktır.

Türkiye’de çeltik tarımı yapan çiftçiler tek organizasyon çatısı altında birlik olamamakta ve pazarlama sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Ülkemizde çeltik ve pirinçle ilgili birçok yerel birlik vardır. Ancak, bunların tek bir çatı altında toplandığı merkezi ve iyi organize olmuş bir birlik oluşturulmalıdır.

Tahıl ürünlerinde TMO eliyle yapılan müdahalelerde ülke ve dünyada iklim izlemesi, güçlü üretim tahminleri ile tahılların enerji amaçlı kullanımı da dikkatle takip edilmeli, kamuoyu bilgilendirmesi ve politikaların oluşturulmasında bu verilerden etkin bir şekilde yararlanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2018. [Http://Sbpturkiye.Com/Swot-Analizi.html](http://Sbpturkiye.Com/Swot-Analizi.html) (Erişim Tarihi: 08/09/2018).
- Ayinde, O. E. ve Ark., 2016. Drivers Of Rice Price Variation In Nigeria: A Two-Stage Iterative Ridge Regression Approach, Vol. 61, No. 1, Nijerya, s. 79-92.
- Chen, B., Saghaian S., 2016. Market Integration and Price Transmission in theWorld Rice Export Markets, Journal of Agricultural and Resource Economics, 41(3), s. 444-457
- Çelik, A., D., Semerci, A., Gül, A., 2018. Türkiye’de Çeltik Üretimi, Ticareti ve Destekleme Politikaları, 3rd International Mediterranean Science and Engineering Congress, Çukurova Üniversitesi, 24-26 Ekim, Adana, s. 31-34.
- Durevall D., Weide R. V. D. 2017. Importing High Food Prices by Exporting: Rice Prices in Lao PDR, Journal of Agricultural Economics, Vol. 68, No. 1, s. 164-181.
- Edirne Ticaret Borsası, 2018. Yıllık Ve Aylık Bültenler, www.Etb.Org.tr (Erişim Tarihi: 13/10/2018).
- Emeksiz, F., Albayrak, M., Güneř, E., Özçelik, A., Özer, O., Tařdan, K., 2005. Türkiye’de Tarımsal Ürünlerin Pazarlama Kanalları Ve Araçlarının Değerlendirilmesi, Tarım Haftası’2005 Kongre V1, Teknik Kongre, Ankara, s. 1155-1171.
- Eraslan, N., Gümüş, N., 2012. Tosya Çeltik Tarımının Değerlendirilmesi, Gıda Tarım Hayvancılık Tosya İlçe Müdürlüğü, Kastamonu Üniversitesi, Tosya Meslek Yüksekokulu, Kastamonu’nun Doğal Zenginlikleri Sempozyumu, Kastamonu, s. 111-116.

- Erdem, B., (2012). Trakya Bölgesinde Buğday, Ayçiçeği ve Çeltiğin Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Analizi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, s. 127.
- FAO, 2018. [Http://www.Fao.Org/Faostat/En/#Data/Tp](http://www.Fao.Org/Faostat/En/#Data/Tp)(Erişim Tarihi: 22/09/2018).
- Gaytancıoğlu, O., 1997. Türkiye’de Çeltikte Uygulanan Üretim, Fiyat ve Pazar Politikalarının Değerlendirilmesi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, s. 154.
- Gümüş, H., 2007. Türkiye’deki Pirinç Piyasasının İşleyişi Ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 108.
- Güngör, G., Şapaloğlu A., 2016. Türkiye’de Üretim-Tüketim Zincirinde Pirinç Pazarlama Kanallarının Yapısı: Edirne İli Örneği, XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Kongre Bildirisi, s. 1825-1828.
- IRRI, 2018. [Http://Ricestat.Irri.Org:8080/Wrsv3/Entrypoint.Html](http://Ricestat.Irri.Org:8080/Wrsv3/Entrypoint.Html) (Erişim Tarihi: 02/10/2018).
- Ito M., Maeda K., Noda A., 2017. Market Efficiency and Price Stabilization Policy in Interwar Osaka-Dojima Rice Exchange, Japonya, s. 32.
- Mahmood, M., M., M., 2016. Economic Analysis of Rice Production in Akr City, Northern Region of Iraq, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 67.
- Muthayya., S, Sugimoto, J., D., Montgomery S., Maberly., G., F., 2014. An overview of global rice production, supply, trade, and consumption, ANNALS OF THE NEW YORK ACADEMY OF SCIENCES, New York, ABD, s. 7-14.
- Pirinç Değirmecileri Derneği, PDD, 2018. [Http://www.Pdd.Org.tr/](http://www.Pdd.Org.tr/) (Erişim Tarihi: 29/10/2018).

- Resmi Gazete, 2005. Bazı Çeltik ve Pirinç Türlerinin İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Karar, Tarih:13.09.2005, Sayı: 25935.
<http://www.resmi-gazete.org/tarih/20050913.html>
(Erişim Tarihi: 09/12/2018)
- Resmi Gazete, 2010. “İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresi Hakkında Karar”, Tarih:02.04.2010, Sayı: 27599.
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100602-1.htm (Erişim Tarihi: 03/02/2019).
- Resmi Gazete, 2018. Bazı Tarım Ürünlerinin İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Karar, Tarih:14.08.2018, Sayı: 23.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/08/20180815-8.pdf> (Erişim Tarihi: 05/01/2019).
- Sade B., Soylu S., Sezer İ., Beşer N., Sürek H. Şahin M., Yetiş T. (2011). UHK Çeltik Raporu, s. 58.
- Sezer, İ., Mut, Z., 2004. Samsun İlinde Çeltik Tarımının Durumu Ve Üretimi Artırmak İçin Öneriler, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 21 (1), S. 57-66.
- Şapaloğlu, A., 2015. Pirinç Üretim- Tüketim Zincirinde Pazarlama Kanallarının Yapısı Ve Pirinç Pazarlama Marjları: Edirne İli Örneği, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, S. 65, 78.
- TEPGE (2017/18). Durum ve Tahmin-Pirinç Raporu, Yayın No: 286, S. 157.
- T.C.Tarım ve Orman Bakanlığı, <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Mazot-Gubde-ve-Toprak-Analizi-Destegi> (Erişim Tarihi: 05/02/2019).
- Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, TEPGE (Ocak/Temmuz 2018). Tarımsal Ürün Piyasaları-Çeltik, T.C. Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, Ürün No:05, Pdf.
- TMO, 2016. Hububat Raporu, s. 206.

- TMO, 2017a. Hububat Raporu, s. 201.
- TMO, 2017b. Hububat Sektör Raporu, s. 64.
- TMO, 2018. [Http://Www.Tmo.Gov.Tr/](http://www.Tmo.Gov.Tr/) (Erişim Tarihi: 14/11/2018).
- TÜİK, 2018. [Http://Tük.Gov.Tr](http://Tük.Gov.Tr) (Erişim Tarihi: 13/10/2018).
- UHK, Ulusal Çeltik Raporu, Aralık/2011, s. 63.
- USDA, 2018. [Https://www.Ers.Usda.Gov/Data-Products/Rice-Yearbook/Rice-Yearbook](https://www.Ers.Usda.Gov/Data-Products/Rice-Yearbook/Rice-Yearbook) (Erişim Tarihi: 02/10/2018).
- Yavuz, F., 2005. Türkiye’de Tarım, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, s. 243.
- Yavuz, G., G., Miran, B., Gürer, B., B., Yüksel, N., Y., Demir A., 2016. Buğday, Dane Mısır Ve Çeltik Üretiminde Fark Ödemesi Desteklerinin Etkisi, Tepge, Yayın No: 266, Ankara, s. 160.
- Yurdakoş, E., 2009. Türkiye’nin Avrupa Birliği Çeltik Ortak Piyasa Düzenine Uyumunun Piyasalara ve Samsun İli Çeltik İşletmelerine Etkilerinin Araştırılması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, s. 150.

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin ÇELİK 1989 yılında Adana’da doğdu. İlk ve orta okulu Niğde ve Şanlıurfa’da tamamlamıştır. Lise eğitiminide Şanlıurfa’da tamamladıktan sonra, 2013 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinden mezun olmuştur. 2015/16 güz döneminde Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Daha sonra, 2015/2016 bahar döneminde ise Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalında ikinci yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 29-31 Ağustos 2016 tarihlerinde Macaristan’ın Kaposvar kentinde düzenlenen Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansında (International Conference on Eurasian Economies) “1990-2015 Yılları Arasında Bin Yıl Kalkınma Hedefleri ve Yoksulluk: Türkiye Örneği (Poverty and The Millennium Development Goals Between 1990-2015: The Case of Turkey)” isimli makaleyi sunmuştur. 2017/18 güz döneminde Erasmus kapsamında gittiği İspanya’nın Barcelona Şehrinde Universitat Politècnica de Catalunya’da İşletme Mühendisliği bölümünde eğitim görmüştür. Ayrıca, akıcı İngilizce ve temel seviyede İspanyolca bilgisine sahiptir. Temmuz 2018’de Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Ekonomi Ana Bilim Dalındaki “Yoksulluk ve Yoksulluğu Azaltma Yöntemleri: Az Gelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezini tamamlayarak mezun olmuştur.

EKLER

Ek Çizelge 1. 2012-2016 Yılları Arasında Dünya Pirinç İhracatında Önemli Ülkeler (Bin ton, %)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	Ortalama	(%)
Hindistan	10.470	11.300	11.093	10.953	9.869	8.546	26
Tayland	6.704	6.788	10.951	9.782	9.870	8.819	22
Viet Nam	8.010	3.939	6.553	6.832	5.211	6.109	14
Pakistan	3.423	3.822	3.768	4.051	3.947	3.802	8
ABD	3.247	3.184	2.915	3.266	3.316	3.185	7
AB	1.812	1.818	1.900	1.854	1.965	1.869	1
Diğer	6.152	6.276	6.050	5.681	6.088	6.049	22
Toplam	39.818	37.127	43.230	42.419	40.266	40.572	100

Kaynak: FAO, 2018.

Ek Çizelge 2. 2010-2016 Yılları Arasında Dünya Pirinç İthalatı ve Başlıca Ülkeler (Bin ton, %)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	Ortalama	(%)
Çin	2.801	2.718	3.032	3.827	4.005	3.276	11
Nijerya	2.455	2.187	1.637	787	91	1.768	6
İran	1.026	2.180	1.146	1.058	1.883	1.458	5
Fildişi Sahilleri	1.300	1.200	1.500	1.600	1.400	1.400	4
S.Arabistan	1.217	1.266	1.422	1.592	1.236	1.346	4
AB	2.922	2.950	3.131	3.453	3.438	3.178	5
Diğer	26.465	26.143	26.882	27.809	27.126	26.885	65
Toplam	37.894	37.843	38.327	39.621	38.225	38.382	100

Kaynak: FAO, 2018

Ek Çizelge 3. Çeşitlerine Göre Dünya Pirinç Fiyatları (TL/Kg)*

Piyasa Yılları	ABD Uzun Tane 2,4%	Tayland A1 Süper Beyaz Kırık	Tayland Beyaz 100% İkinci Kalite
2008	1,01	0,65	0,90
2009	0,84	0,51	0,91
2010	0,77	0,58	0,78
2011	0,96	0,77	0,94
2012	1,02	0,97	1,05
2013	1,19	0,92	1,02
2014	1,25	0,7	0,95
2015	1,33	0,89	1,07
2016	1,32	1,05	1,23

* Dünya pirinç fiyatları, ilgili yılların ve ayların ortalama döviz kuruna göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TEPGE, 2017/18.

Ek Çizelge 4. Türkiye Çeltik ve Pirinç Ekimi Alanı, Üretim ve Verimi(1990-2017)

Yıllar	Ekim Alanı (Bin ha)	Çeltik Üretimi (Bin ton)	Pirinç Üretimi* (Bin ton)	Verim** (Kg/ha)
1990	53	230	138	434
1991	40	200	120	495
1992	43	215	129	500
1993	45	225	135	502
1994	41	200	120	494
1995	50	250	150	500
1996	55	280	168	510
1997	55	275	165	500
1998	60	315	189	525
1999	65	340	204	523
2000	58	350	210	603
2001	59	360	216	610
2002	60	360	216	600
2003	65	372	223	572
2004	70	490	294	700
2005	85	600	360	706
2006	99	696	418	702
2007	94	648	389	690
2008	100	753	452	757
2009	97	750	450	775
2010	99	860	516	869
2011	99	900	540	905
2012	120	880	528	735
2013	111	900	540	814
2014	111	830	498	749
2015	116	920	552	794
2016	116	920	552	793
2017	110	900	540	821

* Çeltik üretiminin pirinç karşılığı hesaplanırken 0,6 katsayısı esas alınmıştır.

** Verim rakamı çeltik içindir.

Kaynak: TÜİK, 2018.

Ek Çizelge 5. İllere Göre Çeltik Ekim ve Üretimi (2017)

İl	Ekilen Alan (Bin da)	Oran (%)	Üretim (Bin ton)	Oran (%)
Edirne	457	44	398	45
Samsun	166	16	133	15
Balıkesir	114	11	114	13
Çanakkale	82	8	67	8
Çorum	69	7	57	6
Çankırı	22	2	16	2
Tekirdağ	9	1	7	1
Diğer	111	11	90	10
Toplam	1030	100	882	100

Kaynak: TÜİK, 2018.

Ek Çizelge 6. Türkiye'nin Kargo (Kahverengi) Pirinç İthalat ve İhracatı

İthalat			İhracat	
Yıllar	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
2007	5.000	2.100	79	119
2008	15.100	9.000	86	165
2009	5.000	3.000	133	249
2010	264	224	242	452
2011	31.500	11.500	716	778
2012	11.000	5.000	297	411
2013	603	362	305	502
2014	928	485	322	625
2015	3.500	1.445	262	433
2016	17.000	5.650	347	470

Kaynak: TÜİK, 2018.

Ek Çizelge 7. Ülkelere Göre Türkiye'nin Çeltik İthalatı (2017)

Ülkeler	Miktar (Ton)	Oran (%)
ABD	61.990	42
Rusya	33.443	22
Bulgaristan	8.651	6
Yunanistan	8.312	6
Portekiz	3.500	2
Diğer	32.694	22
Toplam	149.000	100

Kaynak: TÜİK, 2018.

Ek Çizelge 8. Ülkelere Göre Türkiye'nin Pirinç İhracatı (2017)

Ülkeler	Miktar (Ton)	Oran (%)
Libya	15.423	31,5
Suriye	8.960	18
Sudan	6.109	12,5
Irak	2.473	5
İtalya	1.877	4
S.Arabistan	1.866	4
Diğer	12.292	25
Toplam	49.000	100

Kaynak: TÜİK, 2018.

Ek Çizelge 9. Yıllar İtibariyle Türkiye Çeltik ve Pirinç Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	Çeltik Üretici Fiyatı	Tarım ÜFE	Reel Çeltik Üretici Fiyatı	Pirinç Tüketici Fiyatı	TÜFE	Reel Pirinç Tüketici Fiyatı
2008	1,13	78,42	1,44	4,54	154,6	2,93
2009	1,25	80,26	1,56	4,74	164,3	2,88
2010	1,17	96,24	1,21	4,70	178,4	2,63
2011	0,97	101,41	0,95	4,60	189,9	2,42
2012	0,96	107,53	0,90	4,30	206,8	2,07
2013	1,08	106,10	1,02	4,60	222,3	2,06
2014	1,81	117,65	1,54	6,40	242,0	2,64
2015	1,71	130,82	1,30	6,60	260,5	2,53
2016	1,53	134,60	1,13	6,20	280,8	2,20
2017	1,92	152,19	1,26	7,05	312,1	2,25

Kaynak: TÜİK, 2018.